

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Maahanmuutto | Sisäministeriön julkaisuja 2023:9

Maahanmuuttodialogit

Moniäänistä keskustelua maahanmuuton arjesta ja politiikasta

Sisäministeriön julkaisuja 2023:9

Maahanmuuttodialogit

Moniäänistä keskustelua maahanmuuton arjesta ja politiikasta

Elina Henttonen ja Kai Alhanen

Sisäministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Työ- ja elinkeinoministeriö
Arbets- och näringsministeriet

VALTIOVARAINMINISTERIÖ
FINANSMINISTERIET

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ
UNDERVISNINGS- OCH KULTURMINISTERIET

OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

SOSIAALI- JA
TERVEYSMINISTERIÖ

Sisäministeriö

CC BY-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-324-951-6

ISSN pdf: 2490-077X

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Maahanmuuttodialogit Moniäänistä keskustelua maahanmuuton arjesta ja politiikasta

Sisäministeriön julkaisuja 2023:9	Teema	Maahanmuutto
Julkaisija	Sisäministeriö	

Tekijä/t	Elina Henttonen ja Kai Alhanen		
Yhteisötekijä	Valtaamo Oy ja Aretai Oy/DialogiAkatemia		
Kieli	suomi	Sivumäärä	57

Tiivistelmä

Syksyllä 2022 järjestetyissä Maahanmuuttodialogeissa keskusteltiin maahanmuutosta lähes 700 ihmisen erilaisista näkökulmista käsin. Sisäministeriön koordinoiman keskustelutarjan lähtökohdaksi oli lisätä eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä keskustelua ja ymmärrystä maahanmuutosta. Samalla pyrittiin avartamaan maahanmuuton kokonaiskuvausta erilaisten ja eri elämäntilanteissa elävien Suomeen muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden ihmisten kokemusten pohjalta. Dialogeissa tavoiteltiin myös parempaa ymmärrystä siitä, mikä edistää maahan muuttavien kotoutumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa.

Tämä kooste kuvaa Maahanmuuttodialogien keskustelujen kokonaisuutta, keskeisiä aiheita ja näkökulmia, sekä ennen kaikkea sekä maahan muuttaneiden että Suomessa syntyneiden keskustelijoiden moninaisia kokemuksia maahanmuutosta. Suomen kieleen liittyvät haasteet, tarve päästä mukaan ja kuulua itselle merkityksellisiin yhteisöihin, mielekäs työllistyminen ja seuraavan sukupolven kasvattaminen nousivat dialogien keskeisiksi aiheiksi. Keskustelut tekivät näkyväksi, kuinka erilaisissa tilanteissa elävillä maahan muuttaneilla on erilaisia kysymyksiä ja tarpeita, ja siksi myös kotoutumiseen ja osallisuuteen liittyviin ratkaisuihin kaivataan joustavuutta.

Luottamusta ja osallisuutta synnyttävällä dialogilla voimme luoda parempaa ymmärrystä maahanmuuttoon liittyvistä kokemuksista. Näiden kokemusten ymmärtäminen auttaa meitä yhdessä rakentamaan parempaa lainsäädäntöä, kotoutumispalveluita, yhteisöjä ja arkea Suomessa.

Maahanmuuttodialogit valmisteltiin poikkihallinnollisessa yhteistyössä. Sisäministeriön lisäksi mukana toteuttamisessa olivat opetus- ja kulttuuriministeriö, oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö, työ- ja elinkeinoministeriö, ulkoministeriö, valtiovarainministeriö, Opetushallitus ja Maahanmuuttovirasto.

Asiasanat maahanmuuttaja, maahanmuutto, dialogi, kokemus, kotoutuminen, työllistyminen, kasvatus, kieli, kulttuuri, monikulttuurisuus, lainsäädäntö, rakentava keskustelu, Erätauko, luottamus, osallisuus, maahanmuuttajat, maahanmuuttajatyö, maahanmuuttopolitiikka

ISBN PDF	978-952-324-951-6	ISSN PDF	2490-077X
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-951-6>

Migrationsdialogerna Röster om migration i vardagen och politiken

Inrikesministeriets publikationer 2023:9		Tema	Migration
Utgivare	Inrikesministeriet		
Författare	Elina Henttonen och Kai Alhanen		
Utarbetad av	Valtaamo Oy och Aretai Oy/DialogiAkademia		
Språk	finska	Sidantal	57

Referat

I migrationsdialogerna, som ordnades hösten 2022, bidrog nästan 700 människor till diskussionen om migration med olika synpunkter. Utgångspunkten för diskussionsserien, som samordnades av inrikesministeriet, var att öka dialogen om migrationen mellan olika människor och befolkningsgrupper samt deras förståelse för migrationen. Samtidigt var målet att ge en bredare helhetsbild av migrationen utifrån erfarenheter från olika slags människor som flyttat till eller fötts i Finland och som har olika livssituationer. I dialogerna strävade man också efter en bättre förståelse för hur de som flyttar till landet bättre kan integreras och engageras i det finländska samhället.

Detta sammandrag beskriver helheten av de diskussioner som fördes under migrationsdialogerna, centrala teman och perspektiv samt i synnerhet de varierande erfarenheterna som diskussionsdeltagarna, såväl invandrade personer som infödda finländare, har av migration. Viktiga frågor som behandlades i dialogerna var utmaningarna med det finska språket, behovet av att komma med i och tillhöra grupper som är betydelsefulla för en själv, en meningsfull sysselsättning och att uppfostra nästa generation. Dialogerna synliggjorde att invandrade i olika livssituationer har olika frågor och behov, och därför behöver också de lösningar som gäller integration och delaktighet vara flexibla.

Genom en dialog som skapar förtroende och delaktighet kan vi skapa bättre förståelse för erfarenheterna av migrationen. Att förstå dessa erfarenheter hjälper oss att tillsammans bygga upp bättre lagstiftning, integrationstjänster, gemenskaper och vardag i Finland.

Migrationsdialogerna bereddes genom förvaltningsövergripande samarbete. Utöver inrikesministeriet deltog också undervisnings- och kulturministeriet, justitieministeriet, social- och hälsovårdsministeriet, arbets- och näringsministeriet, utrikesministeriet, finansministeriet, Utbildningsstyrelsen och Migrationsverket i genomförandet.

Nyckelord invandrad, invandrare, invandring, migration, erfarenhet, integration, sysselsättning, uppfostran, språk, kultur, mångkulturalism, lagstiftning, konstruktiv dialog, Dialogpaus, förtroende, delaktighet, dialog, invandrarbete, invandringspolitik

ISBN PDF 978-952-324-951-6 **ISSN PDF** 2490-077X

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-951-6>

Immigration Dialogues

Diverse discussions on the daily life of immigrants and immigration policy

Publications of the Ministry of the Interior 2023:9		Subject	Migration
Publisher	Ministry of the Interior		
Author(s)	Elina Henttonen och Kai Alhanen		
Group author	Valtaamo Oy and Aretai Oy/Dialogue Academy		
Language	Finnish	Pages	57

Abstract

Arranged in autumn 2022, the Immigration Dialogues included discussions on immigration from the different perspectives of nearly 700 individuals. The starting point for the series of discussions coordinated by the Ministry of the Interior was to increase dialogue and understanding of immigration between individuals and groups of people. Another goal was to broaden the overall picture of immigration based on the experiences of individuals in different life situations who have moved to Finland and individuals who were born in Finland. The dialogues also sought a better understanding of what promotes the integration and inclusion of immigrants into Finnish society.

This compilation describes the Immigration Dialogues as a whole, the key topics and perspectives, and, first and foremost, the diverse immigration experiences of immigrants and individuals who were born in Finland. Challenges related to the Finnish language, the need to be included in and belong to communities that are of relevance to the specific individual, finding worthwhile employment and raising the next generation became the central topics of the dialogues. The discussions made visible how immigrants living in different life situations have different questions and needs, which means that flexibility in solutions for integration and inclusion is required.

Through dialogue that generates trust and inclusion, it is possible to create a better understanding of the experiences related to immigration. Understanding such experiences will help us build better legislation, integration services, communities and everyday life in Finland.

The Immigration Dialogues were prepared through cross-administrative cooperation. In addition to the Ministry of the Interior, the implementation involved the Ministry of Education and Culture, Ministry of Justice, Ministry of Social Affairs and Health, the Ministry of Employment and the Economy, the Ministry for Foreign Affairs, the Ministry of Finance, the Finnish National Agency for Education and the Finnish Immigration Service.

Keywords immigrant, immigration, experience, integration, employment, education, language, culture, cultural diversity, legislation, constructive discussion, Timeout, trust, inclusion, dialogue, immigrants, immigrant work, immigration policy, migration

ISBN PDF	978-952-324-951-6	ISSN PDF	2490-077X
-----------------	-------------------	-----------------	-----------

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-951-6>

Sisältö

Esipuhe	8
1 Johdanto	10
2 Tiedot keskusteluista.....	13
3 Saapuminen Suomeen	16
3.1 Hyvän elämän Suomi	16
3.2 Vaikea Suomi	19
3.3 Kahden kastin maahan muuttavia.....	21
3.4 Kokemukset rasismista	22
3.5 Elämä paperittomana.....	24
3.6 Monimutkainen lainsäädäntö ja viranomaisyhteistyön ongelmat.....	25
4 Kotoutumisen vipukohdat	28
4.1 Kotoutuminen vaatii yhteiskunnan panostusta.....	28
4.2 Vaikea ja tärkeä suomen kieli	30
4.3 Kuuluminen ja osallisuus yhteisöissä	31
4.4 Uskonnon merkitys	33
4.5 Kotoutumista kahteen suuntaan?	34
5 Työllistyminen ja sen haasteet.....	36
5.1 Maahan muuttaneet työvoimapulan paikkaajina.....	36
5.2 Työllistymisen kynnykset.....	37
5.3 Työelämän ennakkoluulot ja syrjintä	39
5.4 Pätevyysvaatimukset ja osaamisen tunnistaminen.....	40
5.5 Työnantajien näkökulmia	41
6 Seuraavan sukupolven kasvattaminen	44
6.1 Kodin ja koulun yhteistyö	44
6.2 Nuorten tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen.....	45
6.3 Monikielisyys ja monikulttuurisuus	46
6.4 Representaatiolla on väliä.....	48

7	Kokemuksia maahanmuuttokeskustelusta	50
7.1	Rakentavan keskustelun haasteet ja mahdollisuus	50
7.2	Dialogissa kohtaamisia ja ymmärrystä	52
8	Johtopäätökset dialogeista	54
	Kirjoittajat	57

ESIPUHE

Keskustelu maahanmuutosta koetaan usein vaikeaksi. Sitä kuvataan jännitteiseksi ja ulosulkevaksi. Sellaiseksi, jossa keskustelijan pitää valita oma puolensa jo ennen suunsa avaamista. Ymmärrettävästi moni kokee, ettei halua osallistua tällaiseen keskusteluun – on helpompi jäädä sen ulkopuolelle.

Kuitenkin keskustelu ja vuoropuhelu – dialogi – on vahvan demokratian perusedellytys. Demokraattinen päätöksenteko ja yhteiskunnan toimivuus edellyttävät dialogia vaikeistakin aiheista. Varsinkin niin tärkeitä, kuten maahanmuutto, joka on keskeinen kysymys koko suomalaisen yhteiskunnan ja sen tulevaisuuden kehityksen kannalta.

Julkinen maahanmuuttokeskustelu juuttuu usein samoihin asioihin. Siihen, kuinka paljon tai miksi Suomi tarvitsee maahanmuuttoa sekä siihen, ketkä ovat oikeutettuja muuttamaan Suomeen ja ketkä eivät. Nämä ovat tietysti tärkeitä kysymyksiä, mutta on myös syytä puhua muusta. Esimerkiksi siitä, millaista on muuttaa ja kotoutua Suomeen, ja toisaalta miten maahanmuutto vaikuttaa suomalaiseen yhteiskuntaan? Millaisia haasteita ja mahdollisuuksia maahanmuuttoon liittyy? Miten voimme tukea maahan muuttavien pääsyä osaksi yhteiskuntaa?

Kun puhutaan maahanmuutosta, puhutaan ihmisistä, perheistä, naapurustoista, koulu-, työ- ja arkielämästä – koko yhteiskunnasta ja sen rakenteista. Hallinnollisestikaan maahanmuutto ei mahdu yhdelle tai kahdelle hallinnonalalle, vaan on koko valtionhallintoa ja yhteiskuntaa läpileikkaava kokonaisuus. Siksi myös Maahanmuuttodialogien kokonaisuus on toteutettu poikkihallinnollisessa yhteistyössä eri ministeriöiden kanssa.

Tämä Maahanmuuttodialogeista tehty kooste on ainutlaatuinen kuvaus maahanmuutosta ja siitä käytävästä keskustelusta vuonna 2022. Koosteen teemat ovat monille maahanmuuton parissa työskentelevälle tuttuja ja monin paikoin myös sellaisia, joihin on valtionhallinnossa pyritty jo vuosia vaikuttamaan. Toisaalta kooste tuo jokaiselle varmasti myös jotain uutta. Poikkeuksellista tässä on ainakin se, että aineistoon on kuultu niin laajaa kirjoa erilaisia ja eri elämäntilanteissa olevia ihmisiä. Asiat nousevat suoraan keskusteluihin osallistuneilta ihmisiltä elävinä kokemuksina ja tunteina.

Dialogien kooste tarjoaa meille kokonaisuuden, jota voidaan hyödyntää niin maahanmuuttopolitiikan kuin myös lainsäädännön valmistelussa. Kokonaisuudessaan koosteessa rakentuu kuva yhteiskunnasta, jolla on paljon tehtävää maahanmuuton, hyvien väestösuhteiden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Tässä työssä tarvitaan meitä kaikkia.

Yhdessä vahvemman demokratian ja yhdenvertaisemman Suomen puolesta,

Kirsi Pimiä

Kansliapäällikkö, SM

Raimo Luoma

Kansliapäällikkö, TEM

Anita Lehikoinen

Kansliapäällikkö, OKM

Jukka Salovaara

Valtiosihteeri, UM

Juha Majanen

Valtiosihteeri kansliapäällikkönä, VM

Veli-Mikko Niemi

Kansliapäällikkö, STM

Pekka Timonen

Kansliapäällikkö, OM

1 Johdanto

Syksyllä 2022 järjestetyissä Maahanmuuttodialogeissa keskusteltiin maahanmuutosta lähes 700 ihmisen erilaisista näkökulmista käsin. Sisäministeriön koordinoiman keskustelusarjan lähtökohtana oli lisätä eri ihmisten ja ihmisryhmien välillä keskustelua ja ymmärrystä maahanmuutosta. Samalla pyrittiin avartamaan maahanmuuton kokonaiskuvausta erilaisten ja eri elämäntilanteissa elävien Suomeen muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden ihmisten kokemusten pohjalta.

Dialogeissa tavoiteltiin myös parempaa ymmärrystä siitä, mikä edistää maahan muuttavien kotoutumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa. Keskusteluissa kysyttiin muun muassa: Millaista on muuttaa Suomeen? Miten maahanmuutto vaikuttaa ihmisten arkeen Suomessa? Millaisia mahdollisuuksia ja haasteita maahanmuuttoon liittyy? Ja miten voimme tukea maahan muuttavien pääsyä osaksi yhteiskuntaa?

Tässä koosteessa kuvaamme Maahanmuuttodialogien keskustelujen kokonaisuutta, keskeisiä aiheita ja näkökulmia, sekä ennen kaikkea keskustelijoiden erilaisia kokemuksia maahanmuutosta. Maahanmuuttodialogeja käytiin erilaisilla kokoonpanoilla: maahan muuttaneiden kesken, Suomessa syntyneiden kesken, sekä maahan muuttaneiden ja Suomessa syntyneiden yhteisinä keskusteluina. Näin koosteessa kuuluvat niin eri puolilta maailmaa Suomeen muuttaneiden kuin Suomessa syntyneiden keskustelijoiden äänet.

Maahanmuuttodialogeja järjesti monipuolinen joukko organisaatioita, yhteisöjä ja ihmisiä. Keskusteluja käytiin muun muassa ministeriöissä, virastoissa, kunnissa, järjestöissä, oppilaitoksissa, museoissa ja kirjastoissa. Kaiken kaikkiaan niihin osallistui ihmisiä hyvin erilaisista taustoista: Suomeen aivan hiljattain ja toisaalta vuosikymmeniä sitten muuttaneita, eri syistä Suomeen muuttaneita ihmisiä turvapaikanhakijoista työn perässä muuttaneisiin, sekä ihmisiä eri kieli- ja uskontoryhmistä. Yhtä lailla keskusteluissa oli mukana eri taustaisia Suomessa syntyneitä osallistujia opiskelijoista viranomaisiin. Keskusteluita järjestivät ja niissä oli mukana maahanmuuttoon liittyviä viranomaistahoja Migristä ministeriöihin, lukuisia maahan muuttavien kanssa työskenteleviä ammattilaisia, sekä maahanmuuton tutkijoita. Maahanmuuttoon voimallisen kriittisesti suhtautuvat tahot eivät sen sijaan läheneet kutsusta huolimatta mukaan järjestämään dialogeja.

Keskustelijoiden kirjo korosti maahanmuuton moninaisuutta. Maahanmuuttopolitiikka näyttäytyy julkisessa keskustelussa työlupina ja turvapaikkapäätöksinä, mutta kyse on paljon muustakin. Erilaisissa tilanteissa elävillä maahan muuttaneilla on erilaisia kysymyksiä ja tarpeita, ja siksi myös kotoutumiseen ja osallisuuteen liittyviin ratkaisuihin kaivataan joustavuutta. Suomen kieleen liittyvät haasteet, tarve päästä mukaan ja kuulua itselle merkityksellisiin yhteisöihin, mielekäs työllistyminen ja seuraavan sukupolven kasvattaminen olivat teemoja, jotka puhuttelivat lähes kaikkia keskustelijoita. Yhteiskunnan näkökulmasta keskeinen kysymys onkin, kuinka maahan muuttavat pääsevät osaksi suomalaista yhteiskuntaa, voivat rakentaa täällä itselleen ja perheilleen hyvää elämää, ja miten Suomi tätä kautta onnistuu hyödyntämään maahanmuuton potentiaalia.

DIALOGIA MAAHANMUUTOSTA

Dialogi tarkoittaa erityistä keskustelun tapaa, jossa pyritään lisäämään ymmärrystä keskustelun aiheesta, toisista ihmisistä ja omasta itsestä. Dialogissa asioiden merkitystä tutkitaan ihmisten erilaisten kokemusten kautta. Dialogisissa keskusteluissa kaikki näkökulmat ja kokemukset ovat arvokkaita paremman ymmärryksen rakentamisessa.

Yhteiskunnallisesti haastavissa ja jännitteisissä kysymyksissä on erityisen tärkeää luoda tiloja dialogille. Rakentava keskustelu ja toisten kunnioittava kohtaaminen vahvistavat luottamusta ja tasa-arvoa, ja luovat siten pohjaa haasteiden ratkaisemiselle yhdessä. Myös maahanmuuttokysymyksissä tarvitaan ymmärrystä, luottamusta ja osallisuutta vahvistavaa dialogia arjen kohtaamisista päätöksentekoon.

Dialogit järjestettiin rakentavan yhteiskunnallisen keskustelun käymiseen luodulla [Erätauko](#)-menetelmällä. Keskusteluiden järjestäjät saivat perehdytyksen Erätauko-toimintamalliin sekä tukimateriaalin keskustelun ohjaamiseen ja keskustelijoiden kutsuamiseen. Näitä [materiaaleja](#) voi kuka tahansa hyödyntää oman maahanmuuttodialogin järjestämiseksi jatkossakin.

Maahanmuuttodialogit toimivat myös Suomessa kehitetyn [Kansallisen dialogin](#) mallin pilottina. Kansallisissa dialogeissa järjestetään koko maan kattavia keskustelutarjoja yhteiskunnallisesti merkittävistä aiheista ja ilmiöistä. Kuka tahansa voi osallistua kansallisiin dialogeihin keskustelijana tai keskustelun järjestäjänä.

Tämä Maahanmuuttodialogien yhteenveto on rakennettu aineistolähtöisesti teemoitellen kaikkien 72 keskustelun sisällöt ja suhteuttaen niitä toisiinsa yhtenä suurena dialogina. Teksti on jäsennetty maahanmuuton kaaren mukaiseksi: aluksi kuvataan kokemuksia Suomeen saapumisesta (kolmas luku), seuraavaksi käsitellään kotoutumiseen (neljäs luku) ja työllistymiseen (viides luku) liittyviä kysymyksiä, jonka jälkeen pohditaan seuraavan sukupolven kasvattamista (kuudes luku) ja maahanmuuttokeskustelun luonnetta (seitsemäs luku).

Vaikka kooste on jäsennetty maahanmuuton kaaren mukaan, kaikissa osioissa käsitellään sekä maahan muuttaneiden että Suomessa syntyneiden keskustelijoiden kokemuksia keskustakin aiheesta. Tekstissä käytetään runsaasti lainauksia keskusteluista, jotta koosteessa kuuluvat mahdollisimman kattavasti keskusteluihin osallistuneiden erilaisten ihmisten ääni ja kokemukset. Lopuksi esitämme Maahanmuuttodialogien kokemusaineiston pohjalta omat johtopäätöksemme siitä, mikä edistää maahan muuttaneiden kotoutumista ja osallisuutta suomalaisessa yhteiskunnassa.

2 Tiedot keskusteluista

Keskusteluita: 72

Keskustelun järjestäjiä: 62

Keskusteluissa osallistujia: 676

Osallistajat olivat iältään: 8–80-vuotiaita

Keskusteluihin osallistuttiin seuraavilla kielillä: arabia, englantia, espanja, farsi, kiina, ruotsi, somali, suomi, ukraina, venäjä ja viro.

83 % keskusteluissa oli mukana henkilöitä, jotka eivät aiemmin olleet osallistuneet vastaavaan dialogiin.

90 % järjestäjistä koki, että maahanmuuttodialogeille on tarvetta ja he haluaisivat järjestää niitä myös jatkossa.

Keskusteluja järjestivät: African Care ry, Aretai Oy/DialogiAkademia, Women in AI Finland, COSMO -tutkimusryhmä/Turun kauppakorkeakoulu, Cultura -säätiö, D-asema Kallio/Diakonissalaitos, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diakonissalaitos, EK/SAK/Akava/STTK, Erätauko-säätiö, Espoon Monikulttuuriset lapset ja nuoret ry, Familia ry, Finnish African Society, Föreningen Luckan och Bildningsalliansen, Harjulan Settlementti, IDA-hanke/Tampereen yliopisto, Jawaria Khan, Inno OK osuuskunta ja Kestävä Kaijonharju -projekti, Järvenpään kaupunki/Kotoutumispalvelut, Kansalaisliitto r.p., Kansallismuseo, Keski-Suomen Vihreät, Kiinteistötyönantajat ry, Kotkan kaupunki ja Kotka-Kymin seurakunta, LAB-ammattikorkeakoulu, Lieksan Somaliperheyhdistys ry/Metkatalo, Live-säätiö, Taideyliopisto, MEH ry, Monaliiku – Monikansallisten naisten hyvinvointi ja liikunta ry, Monika-Naiset liitto ry, Monimaa perhe ry ja Vantaan kaupunki, Jyväskylän yliopisto, oikeusministeriö, Opetushallitus ja Suomi-Syyria Ystävyyssseura ry, opetus- ja kulttuuriministeriö, Opintokeskus Sivis, Oulun kaupungin maahanmuuttajaneuvosto, Pasilan kirjasto, Raseborgs Invandrarråd, Red Urufi, Seinäjoen kansalaisopisto, sisäministeriö, sisäministeriö ja Maahanmuuttovirasto, sisäministeriö ja työ- ja elinkeinoministeriö, Sivistysliitto Kansalaisfoorumi ja Moniheli, Suomen Monikulttuurinen Liikuntaliitto FIMU ry, Suomen Olympiakomitea, Suomen Pakolaisapu,

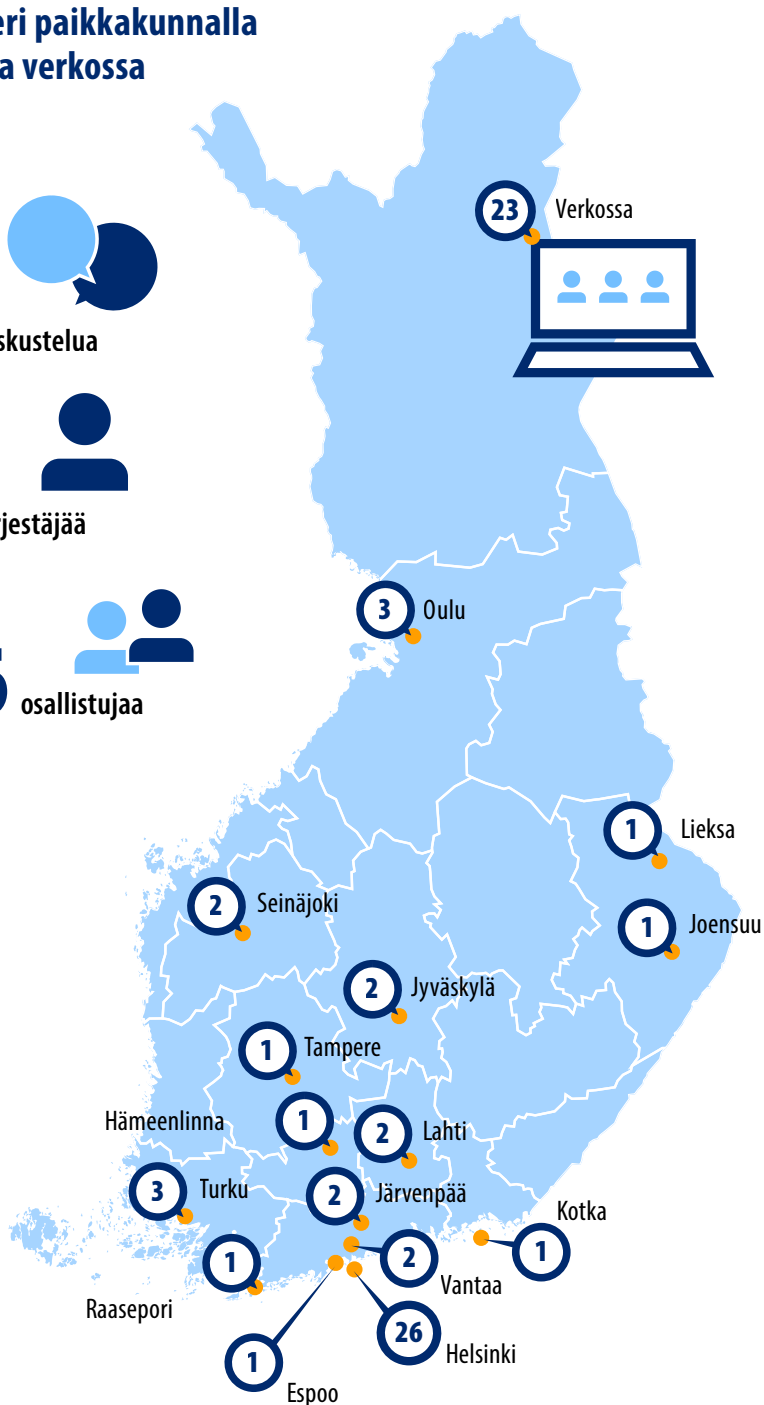
Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö (SPEK), Suomen Venäjänkielisten Keskusjärjestö, Suomi-Seura ry, Tampereen kaupungin kulttuurin palveluryhmä, Turun yliopisto, University of Oulu Talent Boost, ulkoministeriö, valtiovarainministeriö/Avoim hallinto, Vantaan kaupunki, Varsinais-Suomen Viro-keskus ry, Welcome2EP-hanke/JHL maahanmuuttajaverkosto PoVer, YHDESSÄ-yhdistys/TOGETHER association ry, sekä muutamia yksityishenkilöitä.

Keskusteluja järjestettiin **15** eri paikkakunnalla ja verkossa

72 keskustelua

62 järjestäjää

676 osallistujaa

Osallistujat olivat iältään

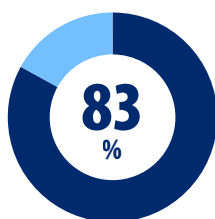
8–80
-vuotiaita

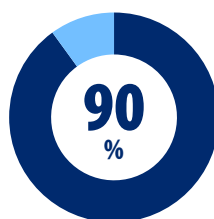
Keskusteluihin osallistuttiin

11 kielellä:

arabia	somali
englanti	suomi
espanja	ukraina
farsi	venäjä
kiina	viro
ruotsi	

keskusteluissa oli mukana henkilöitä, jotka eivät aiemmin olleet osallistuneet vastaavanlaiseen dialogiin

järjestäjistä kokee, että **maahanmuutto-dialogeille** on tarvetta ja he haluaisivat järjestää sellaisia myös jatkossa

3 Saapuminen Suomeen

Dialogeissa jaettiin valtava määrä erilaisia kokemuksia Suomeen muuttamisesta ja toisaalta yhteiskunnan muuttumisesta maahanmuuton myötä. Näiden kokemusten valossa Suomi näyttäytyy tänne tulijoille yhtäältä hyvän elämän maana, jossa on turvallista ja rauhallista asua hyvien palveluiden tukemana. Toisaalta useat keskustelijat kokevat Suomen vaikeana ja sisäänpäin kääntyvänä yhteiskuntana, jossa maahan muuttaneet ja heidän jälkeläisensä kohtaavat syrjintää ja rasismia. Samaan aikaan osa suomalaissyntyisistä keskustelijoista kertoo dialogeissa maahanmuuttoon liittyvistä ristiriitaisista tunnoistaan: maahanmuuton myötä Suomesta on tullut moninaisempi ja kansainvälisempi yhteiskunta, mutta maahanmuutto on tuonut mukanaan myös ongelmia.

Kokemusten kirjo syntyy osaltaan siitä, että maahan tullaan monista syistä: opiskelemaan, työtä tekemään, perheen tai puolison vuoksi, sekä humanitaarisista syistä. Erityisesti ilman oleskelulupaa maassa olevien ihmisten kokemukset tekevät näkyväksi, kuinka erilaisissa olosuhteissa Suomessa voidaan elää. Keskustelijat kokevat, että maahanmuuttoa käsittelevä lainsäädäntö ja sen puitteissa toimivat viranomaiset eivät aina tavoita näitä ihmisten todellisia elämäntilanteita. Tämä synnyttää haasteita niin maahan muuttavien, lainsäätäjien kuin lain soveltajienkin näkökulmista.

3.1 Hyvän elämän Suomi

'Suomi on turvallinen maa', todetaan useissa keskusteluissa. Maahan muuttaneet arvostavat erityisesti hyvin toimivaa yhteiskuntaa, jota Suomessa syntyneet pitävät helposti itsestäänselvyytenä. Esimerkkeinä toimivasta yhteiskunnasta mainitaan terveydenhuolto- ja sosiaalipalvelut, päiväkodit, lapsilisät, eläkkeet ja työttömyystuet. Toimiva, rauhallinen ja sääntöperusteinen yhteiskunta auttaa suunnittelemaan elämää ja tulevaisuutta. 'Minu mielestä Suomessa on hyvää elämää. Ilmaista koulua, ilmaista terveyspalvelua. On kivaa elämää perheen kanssa', kuvaa yksi keskustelijoista.

Osa keskustelijoista on elänyt aiemmissa kotimaissaan sodan keskellä ja nämä kokemukset vaikuttavat vuosien ja vuosikymmenien ajan: *'Minun kotimaassa oli sota kun olin lapsi. Se vaikuttaa vieläkin minun mieleen ja uniin. Olen ollut 15 vuotta täällä ja nyt minulla on rauha. Rukoilen joka aamu, että Suomessa pysyy rauha.'*

Ilmainen koulutus herättää monissa keskustelijoissa kiitollisuutta: *'Koska kotimaassa koulu on kallista, jos on paljon lapsia. Täytyy joka vuosi ostaa koulupuvut ja kirjat. Sitten ei ole varaa laittaa kaikki lapsia kouluun.'* Toinen keskustelija havainnollistaa, kuinka *'Suomessa jos lapset menee kouluun ei vanhempien tarvitse miettiä. Ei tarvitse ostaa kirjoja, pukuja tai kyniä. Ei valmistaa lounasta. Kotimaassa on kallista ja yksityisiä kouluja. Täällä vanhempi herättää lapsen aamulla ja lapsi on valmis kouluun'*.

Suomalaisen yhteiskunnan matalat hierarkiat hämmästyttävät joitakin osallistujia: *'Täällä voit rauhassa keskustella ihmisten kanssa, vaikka ministerin kanssa lenkipolulla. Tittelit eivät ole tärkeitä'*. Ja vaikka *'kaikkia ei tietenkään kohdella tasapuolisesti, ja asioita satuu ja tapahtuu, mutta kaiken kaikkiaan järjestelmä on rakennettu niin, että sinusta tuntuu, ettet ole huonompi kuin kukaan muu ja että laki on sama kaikille'*. Eräs keskustelija pohdii, että *'minusta todella tuntuu, että täällä tehdään paljon asioita ihmisten hyväksi ja siten myös minun vuokseni. Enkä halua sanoa, että kaikki on täydellistä. Mitä pidempään elät, sitä enemmän näet tietysti ongelmia. Mutta siitä huolimatta tämä tunne on edelleen olemassa, että tällainen kunnioitus on juurtunut järjestelmään, että sinua kunnioitetaan edelleen ihmisenä, ja he yrittävät tehdä sinulle hyvää'*.

Suomessa koettu vapaus ilmaista omia näkemyksiään on keskustelijoille tärkeää: *'Minulla ei koskaan ollut aiemmassa kotimaassani sitä tunnetta, että olin osa yhteiskuntaa, että voisin vaikuttaa johonkin, että äänelläni olisi merkitystä, että jos yhtäkkiä ilmaisin mielipiteeni jossakin, se olisi minun mielipiteeni ja että minulla olisi oikeus siihen. Ja jos istun keittiössäni ja haukun Sanna Marinia, koska en pidä joistakin asioista, minulla on oikeus tehdä se keittiössäni, eikä minusta tule huonoa ihmistä'*. Tässä yhteydessä myös naisten asemaa Suomessa pidetään hyvänä: *'Et tarvitse miestäsi puhumaan puolestasi. Voit puhua omasta puolestasi, voit päättää itse'*.

Monia keskustelijoita viehättää myös suomalainen luonto ja luonnonläheisyys: *'Minä tykkään, että luonto on lähellä. Me poimimme metsästä marjoja. Tyttäreni voi kävellä pihalla yksin. On turvallista. Aiemmassa kotimaassa se ei ollut mahdollista'*. Vastaavanlaisia kielteisiä kokemuksia aiemmista kotimaista on muillakin: *'Muistan, kun halusin mennä metsään, poimin sieltä aina jotain, etsin kukkia. Minulle sanottiin, että sinne ei saa mennä, se on vaarallista, siellä on pelottavia ihmisiä, siellä on tappajia ja niin edelleen'*. Suomessa taas metsästä on tullut monelle voimapaikka.

Vuosien varrella Suomi on monista alkanut *'tuntua kodilta – puhdas, kaunis, valoisa, luonto, paljon luontoa'*. Matkoilla ollut keskustelija kertoo, kuinka *'olin niin onnellinen päästessäni takaisin Suomeen. Täällä oli miinus kolme astetta. Tämä on minun maani. Se tuoksuu oikealta, se on puhdas. Olen kotona, se on minun kotini, olen kotonani. Palasin takaisin ja tajusin, miten tärkeää minulle on asua täällä'*. Pidempään Suomessa asuneet keskustelijat ovat myös huomanneet, kuinka *'suomalainen yhteiskunta on kokenut*

valtavan kehityksen ulkomaalaiskäsitksessä. Tulin tänne, kun täällä ei ollut käytännössä ketään, ei suomenkielisiä kursseja, ei mitään. Suomalainen yhteiskunta on muuttunut valtavasti 25 vuodessa. Suomesta on tullut tällainen maailmanmaa'. Ja vaikka suomalaisilla on maine sulkeutuneina ja hiljaisina ihmisinä, kertoo yksi keskustelijoista, että 'huolimatta siitä, mitä monet sanovat suomalaisten olevan sulkeutuneita, olen tavannut matkallani hyvin avoimia suomalaisia, jotka avasivat minulle kotinsa oven, kutsuivat minut sisään, toivottivat minut tervetulleeksi, tarjosivat minulle teetä ja kahvia'.

Useat keskustelijat ajattelevat, että koska Suomi on toivottanut tervetulleeksi heidät ja heidän perheensä, niin nyt on heidän vuoronsa tehdä jotain Suomen hyväksi. Yksi aiemman kotimaansa epävakaa tilannetta pakoon perheensä kanssa lähtenyt ja vuosien vaarallisen matkan Suomeen tehnyt osallistuja kuvaa kokeneensa, että *'täytyy tehdä jotain hyvää yhteiskunnalle', ja 'halusin tehdä jotain hyvää maahanmuuttoon liittyen'*. Nykyään hän neuvoo ja ohjaa maahan muuttaneita. Moni yhteiskunnalta tukea saanut on nyt kiitollinen veronmaksaja: *'Kun tulin Suomeen sain paljon apua, lapset meni päiväkotiin, kouluun, nyt töissä. Monta monta vuotta Kela maksoi minulle. Sain tosi paljon apua, olen siitä tosi kiitollinen. Nyt lapset on töissä ja maksavat veroja'*. Eräs osallistuja kertoo, että *'miehelläni on firma ja hän on niin ylpeä, että maksaa veroa. Minä pääsen sairaalaan, koska maksetaan veroa, lapset on päässyt kouluun ja heidän lapsenlapset on syntynyt turvallisesti. Olen ylpeä, että maksamme veroa, koska se antaa turvallisuutta'*.

Monet dialogeihin osallistuneista Suomessa syntyneistä ihmisistä kokivat maahanmuuton rikastuttaneen Suomea. Osa näkee maahanmuuton ikaikaisena ilmiönä, jossa osansa on ollut myös Suomesta muualle muuttaneilla: *'Eiks Amerikka luotu et mentiin työn perässä, kansojen sulatusuuni mun ymmärryksen mukaan'*. Viimeisen kahdenkymmen vuoden aikana maahanmuuton tahti Suomeen on kiihtynyt ja sen luonne on monipuolistunut. Lukuisilla suomalaissyntyisillä keskusteluun osallistujilla oli ystävinään, työtovereinaan tai tuttavapiirissään maahan muuttaneita. Joidenkin kontaktit taas rajoittuvat satunnaisiin kohtaamisiin: *'Yleisin kontakti on Wolt-kuskit'*.

Monet keskustelijat ajattelivat Suomen tarjoavan hyviä mahdollisuuksia tänne tuleville, mutta saapujien määrän kasvaessa herää myös kysymyksiä. Kuinka paljon Suomeen voidaan ottaa maahan muuttavia, jotta tukea, palveluja ja mahdollisuuksia riittää kaikille? Onko sillä merkitystä, mistä maista ihmiset tulevat ja mitkä ovat heidän saapumissyynsä? Uskalletaanko maahanmuuton synnyttämistä ongelmista puhua riittävän suoraan ja avoimesti?

3.2 Vaikea Suomi

”Olen elänyt monissa maissa, mutta Suomi oli kaikista vaikein maa muuttaa.”

Monelle uudelle tulijalle Suomi voi olla yhtä lailla vaikea ja sulkeutunut yhteiskunta. Tämän piirteen tunnistivat sekä eri syistä maahan muuttaneet että Suomessa syntyneet keskustelijat. Suomalainen yhteiskunta saatta olla vaikeasti avautuva paikka niin työhön rekrytoituille kuin turvapaikanhakijoille. Monella maahan muuttaneella oli ennakkokäsitys Suomesta *’mahdollisuuksien maana’* ja *’paikkana, johon jokainen on tervetullut’*. Todellisuus osoittautui kuitenkin toisenlaiseksi: *’mahdollisuudet ovat hyvin rajalliset, jos et osaa kieltä’*. Suomalaisiin on vaikeaa tutustua, yksinäisyys voi vaivata, ja omaa paikkaa on haastava löytää.

Yksinäisyys korostuu, jos perhe ei pääse maahan tai puoliso ei saa oleskelulupaa: *’Avioliittoni hajosi, koska puolisolteni ei myönnetty oleskelulupaa. Tämä vaikutti mielen-terveyteeni ja hyvinvointiini, ja vaikuttaa minuun yhäkin’*. Lukuisilla pariskunnilla ja perheillä oleskelulupa-asioihin liittyy paljon epävarmuutta: *’Ensin odotetaan, voidaanko elää samassa maassa. Luvan saatua täytyy käydä läpi kaikki byrokratia. Sitten täytyy odottaa työn saamista, ennen perheen perustamista’*. Toinen kertoo, ettei perhelupaa ollut mahdollista saada, kun ei ollut naimisissa, vaikka luulisi olevan tätä päivää, *’että ihmiset ovat avoimempia ja matkustavat enemmän, ja tapaavat erilaisissa paikoissa’*. Sitäkin ihmetellään, että *’Suomi sanoo tarvitsevansa vauvoja, ja että syntyvyyttä pitää nostaa, mutta ei tarjoa tukea monikulttuurisille pariskunnille’*. Moni kysyykin, miksi perheenyhdistäminen on Suomessa niin vaikeaa. Eräs keskustelija hämmästelee, kuinka hän on perehtynyt Suomen historiaan, käynyt asepalveluksen, opetellut tavat ja ollut parisuhteessa suomalaisen kanssa, mutta sai silti kielteisen päätöksen hakiessaan äidilleen viisumia. *’Miksi? En voi palata enkä voi nähdä äitiäni. Edustustosta sanottiin, että voimme tavata kolmannessa maassa.’*

Yksi osallistuja kertoo, että *’olen elänyt monissa maissa, mutta Suomi oli kaikista vaikein maa muuttaa. On niin paljon byrokratiaa, ja kaikessa kestää niin kauan’*. Osallistujien kokemus on, että he ovat jonottaneet loputtomasti eri virastoissa, ajan saaminen Digi- ja väestötietovirastoon ja poliisiin vei kuukausia, eivätkä eri viranomaiset tee keskenään yhteistyötä tai tiedä toistensa prosesseista. *’Kotipaikkakunnan sai rekisteröityä parin kuukauden jälkeen, johon mennessä oleskelulupa oli jo vanhentunut, eikä poliisi voinut antaa henkilötunnusta’*, kuvaa yksi keskustelijoista. Toinen on tilanteessa, jossa TE-toimisto ohjaa hakemaan neljää työpaikkaa kuussa, mutta henkilöllä ei ole voimassa olevaa oleskelulupaa eikä pankkitiliä. Kukaan ei osaa neuvoa, miten toimia. Kuukausien odottelu lupaprosesseissa tuntuu siltä, *’kuin elämän laittaisi tauolle’*.

Suomalaiset ovat tottuneet hoitamaan asioita verkossa, *'mutta eivät ymmärrä, että maahanmuuttajille on vaikeaa päästä siihen pisteeseen'*. Tämä vaikeuttaa asioiden hoitoa jo usein muutenkin stressaavissa tilanteissa. *'Miksei oleskelulupaa hyväksytä henkilöllisyyden todistamiseen pankkitilin avaamisessa? Pitäisi olla nopeampi tapa saada henkilöllisyystodistus, jotta maahanmuuttaja voi saada pankkitilin ja edetä kotoutumisesaan'*, ihmettelee eräs keskustelijoista. Ilman mahdollisuutta asioida sähköisesti on jonoitettava puhelimessa tai asioitava paikan päällä. Aina tämäkään ei onnistu: *'Olisin halunnut mennä käymään verotoimistossa selvittämässä asiat henkilökohtaisesti, mutta kiellettiin, kun soitin sinne, että älä tule tänne'*.

Eräät keskustelijat kutsuivat digitaaliseksi eksklusioksi tilannetta, jossa maahan muuttanut ei syystä tai toisesta saa pankkitunnuksia, eikä siksi pysty hoitamaan asioita. *'Se on ollut täällä shokki, että kaikki piti vahvistaa pankin kautta. Pitää olla pankkitili, jotta sinä olet olemassa Suomessa'*, kuvaa yksi osallistujista. Nämä ongelmat koskevat yhtä lailla niin korkeasti koulutettuja, työn perässä muuttaneita ihmisiä, kuin humanitaarisista syistä maahan tulleita.

Pimeään ja kylmään keliinkin on monella tottumista: *'Saapuessani helmikuussa kylmyys oli ennenkokematonta. En tuntenut ketään, eivätkä vaatteeni sopineet Suomen talveen. Niinkin yksinkertainen asia, kun miten pukeutua talveen, saatetaan unohtaa, mutta sillä on iso merkitys. Ehkä ihan loogista suomalaisille, mutta kun tulee trooppisesta ilmastosta, niin emme juuri tiedä talvipukeutumisesta.'*

Myös Suomesta muualle lähteneet paluumuuttajat voivat kokea kulttuurishokin muuttaessaan vuosien tai vuosikymmenien jälkeen takaisin Suomeen. Suomalaisista piirity keskusteluissa sisäänpäin kääntyvä kuva: *'Täällä ei olla avuliaita. Jos ei pyydä apua, ei apua saa. Ihmiset on jotenkin kylmiä. Ei olla tietoisia kanssaihmisistä. Päivittäisessä kanssakäymisessä tämä näkyy'*. Yksi osallistuja kokee, että *'täällä on hirveän tylyä, kun kukaan vastaantuleva ei tervehdi eikä sano mitään'*. Toinen kertoo, että hänen on ollut vaikea sopeutua Suomeen, koska suomalaisilta puuttuu aito kiinnostus muualta tulleita kohtaan.

Identiteetin näkökulmasta uuteen maahan muuttaminen ravisuttelee ihmistä syvältä: *'Olen joutunut vaihtamaan ympäristöä täysin koko ajan, useita kertoja, ja se on rehellisesti sanottuna sellainen lihamyly, että joka kerta joutuu sekaisin ja muuttuu täysin erilaiseksi. Ja tällaisten siirtojen seurauksena sinusta tulee täysin erilainen ihminen'*. Uuteen maahan muuttaessa sosiaalinen pääoma nollautuu: *'Omalla kohdallani menetin ammatillisen piirini lisäksi myös samanhenkisten ihmisten piirin, ystäväpiirini, kun muutin tänne. Kun muuttimme tänne, minulla ei ollut täällä käytännössä ketään'*. Keskustelijat kuvaavat, kuinka *'tämä prosessi on psykologisesti hyvin vaikea'*. Kotimaastaan teini-ikäisenä paennut keskustelija kiteyttää kokemuksensa seuraavasti: *'Menneisyys oli pyyhitty pois. Missä oli se, joka olin kaksi kuukautta sitten?'*

3.3 Kahden kastin maahan muuttavia

”On hyväksyttävämpää tulla työn perässä kuin pakolaisena.”

Keskusteluissa todetaan, että kaikki maahan muuttavat eivät ole Suomeen tullessaan sosiaalisesti yhdenvertaisessa asemassa: *’on hyväksyttävämpää tulla työn perässä kuin pakolaisena’*. Korkeasti koulutetut asiantuntijat ovat haluttuja, kun taas muunlaista työtä tekevät tai esimerkiksi vainoa pakenevat ihmiset epätoivottuja. Globaalista pohjoisesta työn perässä tulevien nähdään myönteisessä valossa olevan *’expatriaatteja’*, kun taas muualta tulleet ovat *’maahanmuuttajia’*.

Osallistujat kokevat, että EU-maista muuttavista ihmisistä puhutaan myönteisemmin kuin kolmansista maista tulijoista, ja yksi kysyykin: *’Miksi minulla EU-kansalaisena on niin paljon helpompaa, kuin EU:n ulkopuolelta tulevilla?’* Toisella on kokemus siitä, *’kuinka kohdellaan eri lailla, jos sanotaan että aviomies kotoisin Englannista tai Iranista’*. Myös eri maahanmuuttajaryhmien välillä tehdään hierarkisoivaa luokittelua: *’Olemme maahanmuuttajia, mutta olemme parempia maahanmuuttajia, ja siksi meillä on oikeus työpaikkoihin’*.

Monet sekä Suomessa syntyneet että tänne muuttaneet keskustelijat ovat ylpeitä siitä, kuinka suomalaiset ovat olleet valmiita auttamaan sotaa pakenevia ukrainalaisia. Samalla ovat kuitenkin *’tulleet näkyväksi kaksoisstandardit ja se ärsyttää’*. Kaksoisstandardit viittaavat siihen, että *’näemme Suomessa valkoisten ihmisten kivun, mutta kun ihmisiä 2015 tuli Irakista, sitä kutsuttiin maahanmuuttokriisiksi ja -aalloksi ja kyseenalaistettiin, onko heillä oikeasti hätää olemassa’*. Myös työmarkkinoilla ukrainalaiset nähdään *’mahdollisuutena’*, kun taas muita humanitaarisista syistä tulleita kohdellaan *’hintalappuina yhteiskunnalle’*. Jotkut kertovat, että *’esimerkiksi ukrainalaisille annettu ilmainen bussikortti, etu jota ei kaikille muille maahanmuuttajille ole annettu, on herättänyt närää maahanmuuttajien keskuudessa’*.

Meistä jokainen haluaa tulla kohdelluksi *’inhimillisesti ja arvokkaasti’*, todetaan dialogeissa. Inhimillisuus ja ihmisarvon kunnioittaminen tarkoittaa keskustelijoille myös sitä, että *’meidän on autettava pakolaisia, koska he ovat pakolaisia’*. Samaan aikaan *’on tärkeää tunnistaa erot ihmisten tilanteissa, jotta emme kohtele erilaisissa tilanteissa olevia ihmisiä tasapäiväisesti’*. Maahanmuutossa *’on olemassa koko sateenkaari erilaisia vivahteita, keitä te olette ja miksi te olette täällä’*.

3.4 Kokemukset rasismista

”Ohikulkija hakkasi olkapäitäni, sylki päälle, ja sanoi: mene pois Suomesta.”

Monissa keskusteluissa suomalaista yhteiskuntaa luonnehditaan *’homogeeniseksi’* ja *’kansallismieliseksi’*. *’Suomessa on hyvin vaikeaa olla joku muu’*, kuvaa yksi keskustelija. Toinen pohtii, että *’ehkä se on pelkoa vieraita ja tuntematonta kohtaan’*. Tästä ovat kärsineet myös romanit ja saamelaiset: *’Vasta nyt, viimeisten 20 vuoden aikana, yritämme jotenkin ymmärtää, että nämä ihmiset ovat tasavertaisia kanssamme’*.

Keskusteluissa pohditaan, perustuuko suomalaisuus ulkopuolelle jättämiseen: *’mä olen tämä, sä et voi olla tämä’*. Historian painolastikin kantautuu sukupolvilta toisille: *’esimerkiksi Venäjän ja Suomen välinen sota on aiheuttanut ennakkoluuloja, jotka kantautuvat vielä nykypäivään asti, esivanhemmilta lapsille ja lapsenlapsille’*. Tässä hetkessä Venäjän käymä hyökkäyssota Ukrainassa vaikuttaa ihmisten asenteisiin: *’kaikki nämä 30 vuotta, jotka olen asunut tässä maassa, ja ajatellut, että olemme edelleen etenemässä edistykselliseen suuntaan, kohti parempaa tulevaisuutta, myös lastemme kannalta, joistakin vaikeuksista huolimatta. Että suomalaisten ja venäläisten välillä ei ole enää tätä jäykkää rajaa, joka oli 30 tai 70 vuotta sitten, kun äitini tuli Suomeen. Mutta nyt minua pelottaa’*.

Eri etnisistä ja uskonnollisista taustoista tulevilla keskustelijoilla on lukuisia kokemuksia arjen rasismista. Työntekijän status työpaikalla kyseenalaistetaan ihonvärin vuoksi, lahjakas urheilija ei pääse kentälle, vartija seuraa tummaihoista nuorta asiakasta ostoksilla. Jopa lasten kanssa liikkuvia henkilöitä kohdellaan epäasiallisesti, ja pienelle lapselle sanotaan, että vanhemmat ovat kieltäneet leikkimisen ruskeaihoisen kanssa. Ihmisiltä kysellään, miksi olette täällä, ja hätistellään lähtemään pois. *’Tuntuu, että maahanmuuttajan arvo on erilainen’*, kiteyttää kokemuksiaan yksi osallistuja.

Jotkut keskustelijat ovat kohdanneet myös fyysistä väkivaltaa. *’Olin matkalla suomen kielen kurssille, kun ohikulkija hakkasi olkapäitäni, sylki päälle, ja sanoi: mene pois Suomesta’*, kertoo yksi osallistuja. Vaikean ja väkivaltaisen matkan Suomeen tehnyt ja kiintiöpakolaisena maahan saapunut keskustelija puolestaan kertoo, kuinka *’kaikki mielikuvani Suomesta romahtivat. Minua lyötiin nyrkillä. Tämä oli toinen kerta, kun minua lyötiin sen takia, että olin maahanmuuttaja. Kukaan ei puuttunut. Poliisi näki tilanteen, mutta sanoi vain voi, voi’*.

Dialogeissa kuvataan myös eri maahanmuuttajaryhmien välillä ilmenevää rasisimia: *’myös maahanmuuttajien keskuudessa on pelkoa toisia maahanmuuttajia kohtaan, jotka ovat esimerkiksi tulleet eri kulttuureista. Maahanmuuttajien piireissä ei välttämättä hyväksytty toisia maahanmuuttajia’*. Vähemmistöjen sisälläkin voi siis ilmetä syrjintää, ja joskus syrjintä voi olla moniperustaista: *’Paljon huomattu esimerkiksi transsukupuolisiin ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa vihamielisyyttä, joka tuntuu korostuvan enemmän’*

vielä maahanmuuttotaustaisissa henkilöissä'. Sukupuolivähemmistöön kuuluvan maahan muuttaneen arkea voi olla 'oman sukupuoli-identiteetin tuottama hämmennys, jonka päälle tulee mahdolliset kulttuuriset paineet ja hyväksymättömyys'.

Myös monet Suomessa syntyneet keskustelijat ovat huolissaan rasismista. Keskusteluissa tiedostetaan, että kaikenlainen rasismi vaikuttaa maahan muuttaneiden ja heidän läheistensä hyvinvointiin, mielenterveyteen, osallisuuteen ja tulevaisuudenuskoon: *'Kun rassistista kohtelua kokee tarpeeksi usein, uudelleen ja uudelleen, ihminen alkaa odottaa sitä ja varautua siihen, ja ajan mittaan tästä yleensä kasvaa massiivinen taakka yksilölle, joka tekee kaikesta elämästä hyvin raskasta, passivoi, eikä palkitse tai motivoi yrittämään uudelleen tai toipumaan'. Yksi keskustelijoista kuvaa, kuinka 'on valtavan raskasta joutua selittämään ja puolustautumaan joka käännteessä, todistamaan oma validiutensa ja vaikkapa syyttömyytensä ja sen, miten ennakkoluulot eivät pidäkään paikkaansa, sekä kestää yksin tunteet, jotka heräävät, kun vaikka epäillään esimerkiksi rikoksesta syyttä'.*

Joillakin keskustelijoista oli myös myönteisiä kokemuksia syrjintään puuttumisesta: *'Ukrainalaiset vanhemmat sanoivat, ettemme halua venäläisten lasten opiskelevan samassa luokassa lastemme kanssa. Koulun rehtori vastasi, että anteeksi, mutta Suomessa meillä on koulu kaikille. Ja että lapsia ei jaeta luokissa kansallisuuden mukaan'. Usein kuitenkin koettiin, että suomalaiset eivät tiedosta ja tunnista rasismin olemassaoloa, koska ei sitä itse koe. Kamppailu rasismien kanssa 'on valkoisille suomalaisille aina lähes näkymätöntä, koska rasismi ei kohdistu heihin, niin he voivat jopa siksi väittää, ettei rasismia ole Suomessa, koska valtaväestö ei sitä koe'. Keskustelijat toteavat, että 'kun kuuluu enemmistöön, voi olla hankala tiedostaa ja tajuta, milloin jättää toisen ihmisen ulkopuolelle'. Hyväkin tarkoittava teko, esimerkiksi toisen suomen kielen taidon kehuminen, saattaa viitata siihen, että olet jostain muualta, etkä täältä.*

Joillekin tuntuvat hankalilta myös termit maahanmuuttaja ja maahanmuuttajataustainen, *'jotka eivät ole neutraaleja merkityksiltään'. Keskusteluissa kysytään: 'milloin joku on suomalainen ja milloin maahanmuuttajuus loppuu?', tai 'monennenko sukupolven maahanmuuttaja pitää olla, että tulee kantasuomalaiseksi?' Joillekin 'maahanmuuttaja -käsite tuottaa suunnattoman paljon kielteistä voimaa ja energiaa', sillä jokaisella on oma yksilöllinen elämäntarinansa, jotka tämä käsite hävittää niputtamalla kaikki maahan muuttaneet yhdeksi ryhmäksi.*

Erityisesti maahan muuttaneiden vanhempien lapset kokevat, että *'nämä sanat sulkevat meidät ulos'. Maahanmuuttajataustaisista lapsista puhuminen tuntuu siltä, että 'edes maahanmuuttajien lapsista ei voi koskaan tulla tasa-arvoisia, samantasoisia. Ja vaikka olisit syntynyt Suomessa, olet silti muu, ulkomaalainen. Jotta kaikki muistaisivat, että olet*

maahanmuuttajien lapsi. Seurauksena voi olla, että *'jos aletaan puhua täällä syntyneistä lapsista maahanmuuttajataustaisina he ei välttämättä koe kuuluvansa yhteiskuntaan, saatetaan sulkea heidät ulkopuolelle, koska he välttämättä tunne kuuluvansa mihinkään'.*

Keskusteluissa muistutetaan, että kielenkäytön ja käyttäytymisen ohella *'ennakkoluulot ja rasismi näkyvät myös rakenteissa ja laeissa, ei pelkästään yksilöiden toimintana, ei pelkästään yksittäistapauksina, vaan johdonmukaisena syrjintänä ja epäoikeudenmukaisuutena ihonvärin, nimen tai äidinkielen perusteella'.* Samaan aikaan *'rasismi ja siihen sisältyvät ennakkoluulot, jotka ilmenevät rakenteissa sekä järjestelmän epä-tasa-arvona, epäoikeudenmukaisuutena ja kykenemättömyytenä ymmärtää yhdenvertaisuuden taloudelliset hyödyt, estävät Suomea hyötymästä maahanmuutosta'.*

3.5 Elämä paperittomana

"Paperittomana maahanmuuttajana oleminen oli elämäni karmeinta aikaa."

Keskusteluihin osallistui myös ihmisiä, jotka elivät tai olivat aiemmin eläneet Suomessa ilman oleskeluoikeutta, eli niin kutsuttuina paperittomina maahanmuuttajina. Paperittomien todellisuus on elämää *'jatkuva pelossa ja salailun ilmapiirissä'*, peläten *'säilöönottoa, palauttamista, poliisia, sakkoja'*.

'Paperittomana on paljon turvapaikanhakijoina tänne tulleita. Siinä joukossa on paljon Suomessa kouluttautuneita ja suomea osaavia henkilöitä. Byrokratian vuoksi oleskeluluvan myöntäminen voi kaatua siihen, että ei ole kansallista passia, jota ei voi hankkia Suomesta käsin', kuvaa yksi keskustelijoista. Pitkään Suomessa asuneilla on jo kielitaitoa, sosiaalisia verkostoja ja ihmissuhteita täällä: *'Olisi kohtuutonta että heidän pitäisi vielä lähteä muualle ja aloittaa alusta. Se on heidänkin ainutkertainen elämä, se pitäisi aina muistaa'.*

Eräs keskustelija kertoo tullessaan Suomeen alaikäisenä ja yrittäneensä sopeutua, mutta *'sitten lupamme peruutettiin'.* Hän kertoo, että *'olen käynyt peruskoulun, lukion, saanut monta työpaikkaa, mutten voi tehdä töitä koska ei ole työnteko-oikeutta. Minun elämäni on jonkinlainen kierre, saan hetkeksi jotain, kun olen prosessissa, mutta sitten se otetaan pois. Tilanne on ihan kamala'.* Hänelle sanottiin, *'että joo, olet länsimaistunut aika lailla, mutta koska olet täällä Suomessakin kasvanut ja asunut aina maahanmuuttajaperheessä, niin siteesi lähtömaahasivat sitä kauttakkin vielä vahvemmat kuin siteet tänne Suomeen. Vaikka olet lukionkin täällä käynyt, ja peruskoulun'.*

Yksi ilman oleskelulupaa Suomessa elävien ihmisten kanssa työskentelevä keskustelija ihmettelee, että *'meillä on tosi paljon asiakkaita, jotka ovat nyt olleet täällä seitsemän vuotta, mutta myös sellaisia, jotka ovat olleet jo kymmenen vuotta paperittomana. Mitä se tekee ihmiselle? Sellaista näköalattomuutta on vaikea edes kuvitella.'* Motivoituminen esimerkiksi opiskeluun on vaikeaa, *'kun ei näe, että tästä tulisi koskaan mitään'*.

Keskustelijat arvelevat, että osa suomalaisista kuvittelee turvapaikanhakijoiden olevan *'laiskoja ihmisiä, jotka vain makaavat kotona'*. Mutta kuka tahansa väsy ja passivoituu, jos yrityksistä huolimatta ei pääse töihin tai elämään kiinni. Eräs keskustelijoista kuvaa aiempaa elämäntilannettaan: *'paperittomana maahanmuuttajana oleminen oli elämäni karmeinta aikaa. En saanut rauhaa, enkä voinut tehdä paljoa. Hakemukseni jättämisen jälkeenkin odotin yli vuoden päätöstä, enkä tänä aikana voinut tehdä töitä tai mitään muutaakaan mielekästä. Ihmisoikeuteni heitettiin täydellisesti ikkunasta.'* Kotoutuminen pääsee käyntiin vasta vuosien viiveellä, jos ilman oleskelulupaa ei pääse kotoutumispalveluiden asiakkaaksi.

3.6 Monimutkainen lainsäädäntö ja viranomaisyhteistyön ongelmat

"Tarvittaisiin enemmän kokonaisharkintaa ja liikkumavaraa lainsäädännössä, että ihmisten oikeat elämäntilanteet mahtuisivat tulkintoihin."

Maahanmuuttodialogeja järjestettiin myös eri ministeriöissä ja Maahanmuuttovirastossa eli Migrissä. Näissä keskusteluissa oli mukana lainvalmistelijoita, päätösten käsittelijöitä ja sekä monia muita maahan muuttaneiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia. Monen heidän mielestään *'ulkomaalaislaki on ihan yks tilkkutäkki'*, jonka kanssa on *'välillä juristeillakin hankaluuksia'*. Yksi kuvailee lainsäädäntöä *'vuosien mittaan kehittyneeksi sillisalaatiksi, missä on vaikea pysyä perässä'*. Kokonaiskuvan saaminen kaikista maahanmuuttoon liittyvistä kysymyksistä on vaikeaa, sillä kokonaisuus on *'paisunut ja tullut sekavaksi'*. Samalla lain soveltamisen ohjeistaminen on haastavaa, *'kun pitää ottaa huomioon direktiivit ja oikeuskäytäntö'*. Tämän lisäksi kaikissa tilanteissa *'unionin laki ja kansallinen eivät kunnolla täsmää keskenään'*.

Eräs osallistuja kuvaa työhönsä liittyvää haastetta: *'kun sovelletaan maahanmuuttolainsäädäntöä, kun asiakas on vieraskielinen ihminen, niin haasteensa tuo asiakkaalle viestiminen ja asian perille vieminen. Jos se on viranomaiselle hankalaa laaja-alaisesti ratkaista*

asioita, niin palveluperiaatteen mukaisesti voi olla haastavaa tiedottaa asiakkaalle niin, että hän ymmärtää asian'. Toinenkin keskustelija kokee olevansa ammattilaisena 'vuosien jälkeen vielä pihalla ja vaikea neuvoa asiakkaille niin että he ymmärtävät'.

Monet haasteista nousevat nykyisen maahanmuuttopolitiikan sisäisestä epäjohtonmukaisuudesta. Keskustelijat peräänkuuluttavat laajempaa näkemystä siitä, *'mitä halutaan maahanmuutolta ja miten se halutaan tehdä'*. Tähän liittyvät kysymykset siitä, *'onko Migrin rooli olla turvallisuusviranomainen vai saada lisää ihmisiä Suomeen?'*, ja *'halutaanko lisää ihmisiä Suomeen sillä kustannuksella, että selvitysten laadusta karsitaan?'* Maahantulon sujuvampi mahdollistaminen ja toisaalta turvallisuus saattavat olla ristiriidassa: *'työ- ja elinkeinoministeriö haluaa työntekijöitä Suomeen, nämä ovat ristiriidassa Migrin turvallisuusviranomaisroolin suhteen ja vaatimukset ovat hankalia, ja niihin on hankala vastata lainsäädännön osalta'*.

Myös tempoileva hallituspolitiikka vaikeuttaa viranomaisten työtä: *'ärsyttää jo valmiiksi, jos seuraavalla hallituskaudella tulee poliittinen täyskäänös ja kaikki tehdään uusiksi'*. Samaan aikaan viranomaisilta vaaditaan hyvää lainvalmistelua, mutta aikataulu on tiukka: *'tämä ristiriita tekee työmme koko ajan entistä vaikeammaksi'*. Yksi osallistuja muistuttaa, että *'ne, jotka tekee viranomaistyötä, ovat myös ihmisiä. Se ei ole koneisto, myös viranomaiset tekee virheitä'*.

Migri on saanut viime vuosien julkisessa keskustelussa paljon kritiikkiä. Vuoden 2015 Suomeen tulleiden turvapaikanhakijoiden suuren määrän jälkimainingeissa *'on jäänyt päälle kriittinen turhautuminen Migrin toimintaan'*. Monet ongelmat tiedostetaan viranomaisten keskuudessa: *'eri lupayksiköt ovat organisoituneet hajalleen toisistaan eivätkä keskustele keskenään'*. Isossa kuvassa myöskään eri hallinnonalat eivät keskustele keskenään, ja *'tämä henkilöityy Migriin'*. Kun vielä *'lainsäädäntö tulee aina pari askelta perässä suhteessa todellisiin tilanteisiin'*, ja *'lakimuutoksia on tehty parikymmentä ja niiden vaikutukset ovat olleet keskenään ristiriitaisia ja varsin monimutkaisia'*. Tämän vuoksi ei ole ihme, että esimerkiksi ilman oleskelulupaa maassa olevat tuntevat *'pelaavansa oleskeluaan laillistaessa liikkuvan maaliin'*.

Uusien toimivien ratkaisujen kehittäminen ei ole aina yhden viranomaistahon käsissä. Migriläiset osallistajat kertovat, että *'Migrissä satsataan asiakaskohtaamisiin ja koitetaan pitää sitä näkökulmaa esillä, mutta kuitenkin voidaanko suuntaa muuttaa, kun Migrin profilointiin ja käsityksen muodostumiseen liittyvät myös muut viranomaiset. Tämä voi vaihdella turvapaikanhakijoilla ja muilla hakijoilla, kokemus aina kulminoituu siihen minäkäläisen päätöksen saa'*.

Tulossa olevalta ulkomaalaislain uudistukselta toivotaan, että *'kaikkien kokemukset ulkomaalaislain tulkinnasta turvapaikkamenettelyssä ja oleskelulupapäätöksissä saadaan koottua'* ja *'yhdessä voimme miettiä, mitä ulkomaalaislain kokonaisuudistuksen puitteissa pitäisi tehdä, että maali saataisiin pysymään aloillaan'*. Keskusteluissa pohditaan *'koko lupalimboa ja kierrettä, johon laillistamisprosesseissa on ajaututtu. Kauan sitten tulleiden ja useasti hakeneiden asiaan on löydettävä ihan omia ratkaisuja, tulevaisuuden lainsäädäntömuutokset eivät heitä palvele'*. Keskustelijat kertovat, että vaikeiden prosessien vuoksi *'täällä kouluttautuneita ja työllistyneitä on pudonnut varjoyhteiskuntaan, ja sillä on hintansa'*. On pohdittava myös tilanteita, joissa lapsena tänne tulleet henkilöt eivät *'saa lupaa, vaikka hänet on lapsena tuotu tänne ja hän on hyvin integroitunut'*. Yksi osallistujista kuvaa, kuinka *'teknologisoituvassa maailmassa ihminen katoaa koko ajan kauemmaksi'*, vaikka juuri *'ihmisten kohtaaminen ja vain siinä syntyvä ymmärrys ja mahdollistuva yksilöllinen harkinta olisi merkittävää'*.

Yleisenä periaatteena lainsäädäntöön *'tarvitaan enemmän kokonaisharkintaa ja liikkumavaraa, että ihmisten oikeat elämäntilanteet mahtuisivat tulkintoihin'*. Jos ihminen esimerkiksi *'haluaa "vaihtaa kaistaa", tulee siihen lähtökohtaisesti suhtautua neutraalisti sen sijaan, että ihmisiä epäiltäisiin heti venkslaamisesta. Elämäntilanteet saattavat maahanmuuttoprosessin aikana muuttua ja sille on järjestelmästä löydyttävä tilaa'*. Jos ensimmäinen lupa on esimerkiksi saatu terveyssyistä, tuntuu hullulta sanoa asiakkaalle *'että älä nyt vaan parane, ettet menetä mahdollisuuttasi jatkolupaan'*.

4 Kotoutumisen vipukohdat

Kotoutuminen oli yksi Maahanmuuttodialogien keskeisistä aiheista. Kotoutumisessa tärkeänä pidettiin suomen kielen oppimista sekä mukaan pääsyä, kuulumista ja osallisuutta erilaisissa yhteisöissä. Keskusteluissa jaettiin kokemuksia kotoutumiseen liittyvästä joskus raskaastakin identiteettityöstä sekä kotoutumispalveluista, joihin toivottiin enemmän yksilöllisyyttä ja maahan muuttavan kokonaisvaltaisen elämäntilanteen huomioimista. Keskusteluiden valossa kotoutuminen ei ole vain yksisuuntaista maahan muuttaneiden sopeuttamista suomalaiseen yhteiskuntaan, vaan kyse on samaan aikaan koko yhteiskunnan oppimisesta ja avautumisesta.

4.1 Kotoutuminen vaatii yhteiskunnan panostusta

”On yksi asia puhua siitä, että muuttaa maahan, ja toinen siitä, miten pääsee mukaan osaksi yhteiskuntaa ja sopeutumaan.”

Keskustelijat toivovat yhteiskunnalta enemmän panosta maahan muuttavien kotoutumiseen. Tällä hetkellä kotoutumisohjelmia kuvaa *’one size fits all’*, vaikka tarve olisi yksilöllisemmille ja räätälöidymmille kotoutumispalveluille. *’Erilaisilla ihmisillä tulee olla erilaisia kotoutumispolkuja, kaikkia ei voi kotouttaa samalla tavalla’*, todetaan keskusteluissa. *’Onnistunut kotoutuminen vie aikaa ja resursseja, mutta mikäli yksilölliselle kotoutumiselle annetaan mahdollisuus, saadaan myös positiivisia tuloksia’*, uskoo yksi osallistujista. *’Kotoutuminen ei ole massatuotantoa’*, kiteyttää toinen.

Kotoutumiskoulutusta läpikäyneet keskustelijat toteavat, että *’nykyinen kotouttamisohjelma keskittyy suomen kielen oppimiseen ja työmarkkinoille pääsyyn’*. He toivovat huomiota myös asumisasioihin, säähän ja pukeutumiseen, terveydenhuoltoon, pankkiasiointiin, vapaa-ajan viettoon, perheenjäsenten erityistarpeisiin sekä avioeron ja kuoleman kaltaisiin vaikeisiin elämäntilanteisiin. Yksi osallistujista sanoo, että *’mielestäni iso ongelma on, että kotoutumiskoulutuksissa unohtuu ihminen kokonaisuutena, muun muassa tunnepuoli. Ne keskittyvät liikaa suomen kielen oppimiseen ja ovat hyvin työelämäkeskeisiä’*. Toinen toteaa, ettei nykyisenkaltaisen kotoutumisohjelma ole hänelle hyödyllinen: *’puhun jonkin verran suomea, eikä urapolkuni vaadi enempää suomen kielen taitoa’*.

Tarvitsen fokusta muihin asioihin kuten mielenterveyteeni ja hyvinvointiin'. Usein ajatellaankin, että työssä oleva ja koulutettu maahan muuttanut henkilö on kotoutunut, mutta työn perässäkin muuttanut voi olla irrallaan muusta yhteiskunnasta.

Kotoutumiskoulutuksen järjestämiseen toivottiin uusia ratkaisuja, jotta esimerkiksi ammatillinen koulutus kytkeytyisi kotoutumiskoulutukseen, ja polut jatko- ja täydennysopintoihin sekä työelämään muodostuisivat luontevasti. 'Kotouttamiskoulutuksissa on paljon toivomisen varaa', todetaan keskusteluissa, sillä 'kilpailuttaminen on johtanut siihen, että valitaan toimijaksi usein halvin toimija ja tällöin koulutuksen laatu kärsii. Laatukriteerit pitäisi olla mukana kilpailuttamisessa'. Yhtenä ongelmana on se, että 'palveluiden välissä on riski pudota prosessista, eikä se vaikuta tehokkaalta'. Tätä riskiä pienentäisi 'henkilökohtainen koordinaattori, joka on tukena siirryttäessä palveluntarjoajalta toiselle'.

Osallistujat kaipaavat myös ihan konkreettisia neuvoja suomalaisessa yhteiskunnassa toimimiseen. Keskusteluissa toistuu kokemus siitä, että 'ihmisillä ei ole välttämättä tietoa systeemistä ja laista Suomessa'. Yhden keskustelijan sanoin: 'emme tunne lakia, emme tiedä oikeuksiamme. Tarvitsemme lisää tietoa kansalaisena olemisesta Suomessa'. Toinen kysyy 'mitkä vaiheet on käytävä läpi laillistamiseksi ja työpaikan löytämiseksi? Miten avata tili, miten saada rekisteröinti, miten rekisteröityä työvoimatoimistoon?' Osallistujat toivovat selkää listaa, jossa luetellaan mitä pitää tehdä ja missä järjestyksessä. Myös yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijat kaipaavat opinahjoistaan enemmän tukea käytännön asioihin, kuten sähkösovimuksiin ja joukkoliikenteen käyttöön.

Hyödyllistä on myös ymmärtää, 'miksi terveydenhuolto toimii tietyllä tavalla, ja että suomalainen terveydenhuolto ei ole huonoa, vaikka Suomessa ei tilata ambulanssia, kun lapsella on kuumetta, tai Suomessa ei saa joka vaivaan antibioottia'. Tarpeellista on myös tieto turvallisuudesta ja hätätilanteissa toimimisesta. 'Muiden turvallisuusteemojen lisäksi maahanmuuttajille tulisi puhua koti- ja lähisuhdeväkivallan ehkäisystä', muistutetaan keskusteluissa.

Osallistujat toivovat, että kotoutumisohjelmissa hyödynnettäisiin kokemusasiantuntijuutta ja niitä ohjaisivat maahan muuttaneet ihmiset itse. 'Mielestäni kotouttaminen voi auttaa vain, jos sitä toteuttavat maahanmuuttajat itse. Nykymuotoinen kotouttamisohjelma, nykyisellä henkilökunnalla, joka ei ymmärrä millaista on olla maahanmuuttaja, ei paljoa auta', selittää yksi keskustelija. Muissakin keskusteluissa todetaan, että 'ulkomaalais-taustaiset ovat ainoita, joilla on ymmärrystä haasteista ja siitä, millaista tänne on tulla. Vaikka he kuinka tahtoisivat, niin suomalaiset eivät koskaan täysin ymmärrä tai näe asiaa samalla tavalla'. Ylipäänsä keskustelijat toivovat, että maahan muuttaneet toimisivat yhteiskunnassa yhä laajemmin muissakin rooleissa, kuin palveluiden vastaanottajina.

Samaan aikaan yksi keskustelijoista pohtii, että kotoutumista hidastaa se, että kotoutumiskursseilla tapaa vain toisia maahan muuttaneita: *‘Kotoutumiskurssien ansiosta minulle on kehittynyt hyvin vahva maahanmuuttajaidentiteetti. Käymme kursseilla, joilla kaikki eri maista tulevat maahanmuuttajat, jotka kaikki osaavat huonosti suomea, opiskelevat suomea (...) ja kun näen suomalaisia, ymmärrän, että tämä on jotain muuta.’* Toinen keskustelija on seurannut *‘ukrainalaislasten sopeuttamista suomalaiseen koulujärjestelmään’*. Hän toteaa, että *‘ohjelma on erittäin hyvä maahanmuuttajien ja maahanmuuttajien lasten kotouttamisen kannalta. Toisaalta (...) tässä koulussa ei ole lainkaan suomalaisia lapsia. He ovat vain kerran tekemisissä suomalaisten lasten kanssa, kun he menevät lounaalle viereiseen rakennukseen, ja siinä kaikki.’*

Myös ilman oleskelulupaa maassa olevien ihmisten toivotaan pääsevän kotoutumispalveluiden piiriin, onhan *‘Suomi tunnettu oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta, sekä ihmisoikeuksien kunnioittamisesta’*. Keskustelijat uskovat, että *‘hyvin toteutettu kotoutumisohjelma voi vaikuttaa myönteisesti maahantulijoiden arkeen Suomessa, ja auttaa heitä saavuttamaan koko potentiaalinsa.’*

Kaiken kaikkiaan kotoutumista pidetään keskusteluissa *‘kriittisenä asiana, joka pitää hoitaa inhimillisesti ja ystävällisesti’*. Kokonaisuutena *‘Suomen on vietävä kotouttaminen uudelle tasolle’,* sillä *‘ihmiset tulevat täysin erilaisista kulttuureista, ja heillä on täysin erilaiset poliittiset ja kulttuuriset näkemykset’*, pohtivat keskustelijat. Samalla kysytään, *‘onko Suomi valmis suureen kansojen muuttoliikkeeseen tulevaisuudessa? Ymmärretäänkö, miksi maahanmuutto ja kotouttaminen ovat välttämättömiä?’*

4.2 Vaikea ja tärkeä suomen kieli

”Miten vaikea on suomen kieli 1–10 asteikolla? Suomen kieli on vaikeuksia asteikolla 10.”

Suomen kielen vaikeus ja oppiminen puhuttaa keskustelijoita läpi dialogien. *‘Suomen kieli on vaikeaa, mikä tuottaa häpeää. On arkuutta ja häpeää puhua suomen kielellä’*, kuvaa yksi osallistujista tuntemuksiaan. Joissakin muissa maissa *‘ei koeta häpeää tai että pitäisi puhua täydellisesti. Siellä otetaan joukkoon, voi puhua ja tehdä virheitä’*, kun taas Suomessa *‘pitäisi olla sujuvaa ja täydellistä’*. Keskustelijat ovat yhtä mieltä siitä, että kannustava ilmapiiri on tärkeää kielen oppimisessa, ja *‘pitäisi vain puhua, ja ajatella, että koko ajan oppii, että yrittäminen on hyvä’*. *‘Tämä on kuitenkin yksi maailman vaikeimmista kielistä’*, todetaan keskusteluissa.

Suomen kielen taito ja mahdollisuus oppia suomea vaikuttavat maahan muuttavien sosi-aalisiin suhteisiin, yhteiskunnassa toimimiseen ja työllistymiseen. Kotoutumisohjelmissa opiskellaan kieltä, mutta moni *'maahanmuuttaja on tuskastunut siihen, kun suomen kie-len alkeet ei vaan jää päähän. Pitäisi olla paikka, jossa kuulisi oikeasti suomea'*. Monille se paikka olisi työpaikka, mutta ongelma voi olla seuraava: *'opiskelet kieltä, ei riittävästi paikka, jossa kieltä harjoittaa. Kun pääset vähän eteenpäin, kielikurssit loppuvat. Olet ikään kuin oppinut riittävästi suomea, mutta et riittävästi saadaksesi töitä.'*

Suomeen töihin tulleilla taas on harvoin aikaa osallistua kielikursseille ja kehittää sitä kautta kielitaitoaan. Joistakin tuntuu epäreilulta, että *'kurssit on suunnattu ihmisille, joilla ei ole töitä'*, jolloin ainoa viitepiste on täysipäiväinen kielenopiskelu. Kuitenkin myös korkeasti koulutetut asiantuntijat tuskailevat kielen kanssa: *'tunnen sen epämukavuuden, kun astuessani huoneeseen ja muut joutuvat takiani vaihtamaan kielen suomesta englanniksi'*. Valtaosa työelämän ja esimerkiksi yliopistojen tapahtumista, työpajoista ja verkostoitumistilaisuuksista ovat suomenkielisiä: *'maahanmuuttajana tämä tuntuu, että minut jätetään ulos'*. Myös julkisella sektorilla tuntuu olevan *'julkilausumaton vastarinta käyttää englantia'*. Suomalaiset luottavat viranomaisiin ja julkisiin palveluihin, mutta maahan muuttaneiden voi olla kielisyydestä vaikea saavuttaa samanlaista luottamusta.

Kotoutuminen Suomeen voi tapahtua myös ruotsin kielellä. Koska *'suomi on tosi vaikea kieli oppia voi ruotsinkielinen kotoutuminen olla helpompaa'*, pohtivat keskustelijat. Ruotsin kieli avaa myös mahdollisuuden asua tai työllistyä muissa Pohjoismaissa, ja ruotsin osaaminen voi auttaa työllistymään esimerkiksi kasvatusta, koulutusta, sosiaali- ja terveysaloille. Keskusteluissa toivotaan, että ruotsinkielisestä kotoutumisesta jaettaisiin enemmän tietoa ja tässä hyödynnettäisiin myös kokemusasiantuntijoita. Moni kun pohtii, miksi valitsisi kotoutua ruotsin kielellä: *'Saanko silloin töitä?'* tai *'Eikö ole kuitenkin helpompaa kotoutua suomeksi?'* Joillakin on kokemusta, että *'työnantajat vaativat, että osaa molempia kieliä'*. Tämä saa yhden keskustelijoista vihaiseksi: *'Suomi auttaa pakolaisia muista maista, mutta kuinka ne voivat vaatia, että he oppivat molemmat kielet?'*

4.3 Kuuluminen ja osallisuus yhteisöissä

"Vieraasta tulee tuttua, eikä ihmisten lähtökohdilla ole enää väliä."

Vaikka kotoutumista koskevassa julkisessa keskustelussa puhutaan kotoutumisesta Suomeen, niin todellisuudessa kotoutuminen tapahtuu aina paikallisiin yhteisöihin. Yksi osallistuja pohtii, kuinka *'vastuu maahanmuuton onnistumisesta on paljon monitahoisempi, kuin ajattelin. Se on naapureilla, muuttajilla itsellään, viranomaisilla, yhteisöillä, kouluilla, lähikaupan asiakkailla ja niin edelleen. Kyse on usein tunneilmastosta, jonka pitäisi tukea maahanmuuttajan omanarvontuntoa eikä lytätä sitä'*. Jokaiselle on tärkeää

kokea kuuluvansa johonkin ja päästä osaksi sosiaalisia verkostoja: *'Ihmissuhteet ja sosiaaliset verkostot ovat tärkein voimavara suomalaiseen yhteiskuntaan kotoutumisessa ja miellyttävän arjen rakentamisessa'*. Tällöin aivan keskeiseen rooliin nousevat erilaiset paikalliset yhteisöt, joissa ihmiset tapaavat toisiaan: päiväkodit, koulut, urheilu- ja liikuntaseurat, seurakunnat, järjestöt ja yhdistykset.

'Kuuluminen jalkapalloyhteisöön oli ainoa kotoutumismallini', kuvaa kokemustaan yksi osallistujista. Eläkeikäinen keskustelija taas on *'saanut rutiinit päiviin ja kuulumisen tunteen yhteisöön harrastusten kautta'*. Eräälle keskustelijalle omankielinen *'päiväkoti auttoi sopeutumisessa'* ja *'sieltä on saanut kieli- ja kulttuuritukea'*. Tässä yhteisöstä hän on löytänyt muita omankielisiä isiä, ja *'on saanut puhua oma äidinkieltä ja jakaa muiden kanssa kokemuksia monikulttuuristen perheiden ongelmista'*.

Maahanmuuttodialogeihin osallistui lukuisia urheilu-, liikunta- ja harrastustoimintaa järjestäviä yhteisöjä, ja näissä keskusteluissa korostui harrastustoiminnan merkitys maahan muuttaneille. Seuroissa ja järjestöissä tehdään jo nyt *'hyvää työtä maahanmuuttajien tukemiseksi. Toimintakulttuurissa korostuu kaikille avoin toiminta, tehdään yhteistyötä vastaanottokeskusten kanssa, ja niin edelleen'*. Kaikenlainen *'harrastaminen on tärkeää traumatyölle: saa unohtaa pahoja asioita, saa ajatella muuta'*. Eräs keskustelija kuvaa, kuinka *'pelatessa voi unohtaa haasteet, mielenterveysongelmat ja traumat. Pelatessa ja musiikkia tehdessä on hyvä olla'*.

Monet ovat kuitenkin havainneet, että esimerkiksi urheiluharjoitusten *'taukotilanteissa voi tapahtua eriytymistä siten, että maahanmuuttajat ovat omassa porukassaan, kantasuomalaiset omassaan'*. Yhtä lailla maahan muuttaneet vanhemmat saattavat pysyä omassa ryhmässään, eikä maahan muuttaneita äitejä juuri ole mukana urheiluseuratoiminnassa. Myös tyttöjen saaminen mukaan on *'erityinen haaste'*. Hijabia käyttävät keskustelijat harmittelevat, *'miten hijabia ei sallita kaikissa kilpaurheilulajeissa'*. Tähän liittyen koettaisiin hienoksi eleeksi, *'että saa heti alkuun ne hijabit, voi tuntea itsensä tervetulleeksi, ja voi tulla myös muita tyttöjä mukaan'*. Myös tyttöjen ja naisten *'omat vuorot on viesti, nyt voimme mennä!'* Erityisesti uinnissa *'sillä on iso tarve, koska moni nainen haluaa sitä sukupuolisensitiivisesti harrastaa'*.

Kohderyhmän tavoittaminen on kuitenkin osalle toimijoista hankalaa: *'Olemme järjestäneet naisten uinteja, ja toivoneet maahanmuuttajia ja muita naisia paikalle, joille uiminen ei ole mahdollista muuten. On ollut haastavaa, mutta nyt kerta kerran jälkeen on ollut hieman parempaa'*. Tähän tarvitaan *'siltaihmisiksi'*, eli yhdistäjiä ja viestinviejiä erilaisten yhteisöjen välillä. Heidän roolinsa on keskeinen, sillä kaikki *'eivät tunne organisaatioita, joiden parissa voisivat toimia tai yhdistyä, joista voisi saada apua'*. Samaan aikaan *'on paljon järjestöjä, jotka voisivat olla avuksi ja haluaisivat kohdata maahanmuuttajia, mutta tieto ei kulje'*.

Keskusteluissa todetaan, että *'taloudellinen tuki voi olla ratkaisevaa'*, jotta esimerkiksi vähävaraiset perheet voivat osallistua harrastuksiin. Myös rasmin ehkäisemiseksi *'pitää tehdä lisää ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä ja puuttua tapauksiin voimakkaasti'*. Onneksi on myös niin, että *'kun opitaan tuntemaan harrastusten kautta, ennakkoluulot karsiutuvat helpommin kuin työelämässä'*. Eräs keskustelijoista kuvaa asiaa näin: *'Harrastuksissa löytyy myös huumoria ja yhteisten mielenkiinnon kohteiden myötä ihmisten on helppo tutustua muihin. Vieraasta tulee tuttua, eikä ihmisten lähtökohdilla ole enää väliä'*.

Kielitaidon puute voi yhtä lailla muodostaa esteen osallistumiselle: *'Kun tulin Suomeen näin usein mainoksia esimerkiksi lasten jalkapallotreeneistä. Tieto oli vain suomeksi, joten en ymmärtänyt, miten tulisi toimia, jotta lapseni voisi osallistua harjoituksiin'*. Eräällä keskustelijalla on kokemus, että *'joskus minusta tuntuu, että jos osallistun erilaisiin ryhmiin, olen vaivaksi, koska en osaa kieltä'*. Siksi henkilökohtainen kutsuminen mukaan olisi monille tärkeää, *'ja saa aikaan kuulumisen tunteita'*.

Moni on havainnut, että on *'iso vaikutus, kun aikuisina toimijoina – valmentajina, huoltajina, joukkueenjohtajina – on mukana maahanmuuttajia'*. Vetäjäkaartiin kaivataan siksi lisää moninaisuutta: *'huono suomi, huivi päässä, ja niin edelleen'*. On vielä pitkä matka siihen, että monikulttuurisuus näkyisi *'seurojen, lajiliittojen ja kattojärjestöjen hallituksissa'* tai harrastuksiin liittyvän viestinnän kuvastossa, jossa kuvataan *'valkoisia trikoisiin puettuja polkujuoksijoita'*.

Harrastusyhteisöjen toiminnassa on osattava huomioida kulttuuriset tekijät, kuten paaston vaikutus urheilemiseen, mutta samaan aikaan kohdeltava jokaista yksilönä. Maahanmuuttaneiden *'joukko on tosi moninainen ja erilaisessa tilanteessa olevia ihmisiä – urheilijoita, tavallisia, perheellisiä'*. Heidät on kutsuttava mukaan *'luomaan itsensä näköistä todellisuutta'*.

4.4 Uskonnon merkitys

"Puhutaan kulttuurista, mutta uskonto on tabu."

Joissakin keskusteluissa pohdittiin uskonnon merkitystä kotoutumisessa. Moni näihin keskusteluihin osallistuneista kokee, että *'suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole tilaa uskonnolle julkisessa kontekstissa'*. Osa maahanmuuttaneista kokee, että uskonnosta ei saa puhua päiväkodeissa, kouluissa ja nuorisotyössä, vaikka se on monelle tärkeä osa elämää. Yksi keskustelijoista kuvaa, kuinka Suomeen *'tulee paljon maahanmuuttajia, jos vakaumus kotimaassa oli tärkeää, sitten nyt Suomessa oleminen voi olla todella vaikeaa'*.

‘Kotouttamissuunnitelmassa uskontoasioita ei edes mainita’, toteaa eräs keskustelija. ‘Puhutaan kulttuurista, mutta uskonto on tabu’, kuvataan pohjoiseurooppalaista ihmiskäsitystä, joka sulkee ihmisen henkisen puolen pois. Yhdessä keskustelussa tätä kuvataan ‘väkivaltaisena vieraanvaraisuutena, että sinun pitää luopua monista asioista, jos haluat tulla osaksi yhteiskuntaa’. Samaan aikaan ‘yksinäisyys ja turvattomuus tulee esille, jos ei ole minkälaisia mahdollisuuksia olla mukana omassa uskonnollisessa yhteisössä’. Edes sote-palveluiden piirissä eri uskontokuntien edustajilla ei aina ole tasapuolista mahdollisuutta saada hengellistä tukea. Moni kuitenkin kokisi, että esimerkiksi ‘sairaalassa, kun on mahdollisuus saada hengellistä tukea, se tuo turvaa’.

Samaan aikaan joitakin keskustelijoita viehättää se, että Suomessa voit *‘muuttaa uskontoa tai elää ilman uskontoa’*. Osa heistä ei ole aiemmassa kotimaassaan voinut harjoittaa avoimesti uskontoaan, mutta nyt se *‘tuntuu turvalliselta Suomessa’*. Kotoutumisen seurauksena voi syntyä myös sukupolvien välisiä konflikteja, *‘kun perhe on kotoutunut ja lapsi ei halua kuulua enää uskontoon, ja silloin näkyy että järjestelmä ohjaa uskonnottomuuteen tiedostamatta’*.

Eräs keskustelija kuvaa, kuinka *‘joskus tapahtuu, että ihmiset kysyvät aggressiivisesti miksi olet muslimi’*. Hänen mielestään *‘on hyvä, että asioista puhutaan yhdessä, että juhlietaan yhdessä eri uskontojen juhlia’*. Toinen keskustelija kuvaa asiaa näin: *‘Jotta minä voisin arvostaa muiden pyhiä asioita, minun pitäisi tietää mitkä ne ovat ja myös minulla pitäisi olla mahdollisuus tuoda esiin asioita, jotka minulle ovat pyhiä’*.

4.5 Kotoutumista kahteen suuntaan?

“Pitäisikö suomalaisia kotouttaa ottamaan maahanmuuttajat yhteiskuntaan?”

Dialogeissa tuli näkyväksi, kuinka kotoutuminen ymmärretään helposti yhdensuuntaisena prosessina, jossa maahan muuttaneet oppivat toimimaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Moni kuitenkin pohtii, että kotoutumisen tulisi olla molemminpuolista: *‘maahanmuuttajille annetaan maahan tullessa integraatio-ohjelma, mutta koko yhteiskunnalle pitäisi antaa sellainen’*. Toinen keskustelija jatkaa, että *‘kotoutuminen ei minulle ole koskaan yksipuolista – myös yhteiskunnan, jossa elät, tulisi oppia sinulta ja olla avomielinen’*.

Kotoutumisen kaksisuuntaisuutta verrataan eräessä keskustelussa sydämensiirtoon: *‘Meillä on potilas, tässä tapauksessa Suomi, joka tarvitsee uuden sydämen. Meillä on lääkärikunta, ja meillä on uusi sydän: maahan muuttaneet. Keho hylkii uutta sydäntä, ja*

siksi tarvitsemme hyljinnänestolääkitystä. Tämä on se tärkeä rooli, joka kotouttamisella on. Sekä kehon että sydämen täytyy toimia yhdessä.' Siksi tärkeä kysymys onkin: 'Pitäisikö suomalaisia kotouttaa ottamaan maahanmuuttajat yhteiskuntaan?'

Termi kotouttaminen (tai integraatio) herättää kuitenkin kritiikkiä: *'jääkaappia voi integroida keittiöön, integraatio-sanaa ei tulisi käyttää ihmisistä'. Yksi keskustelija kuvaa, että 'kotouttaminen on sanana inhottava, en pidä siitä lainkaan. Se kuulostaa siltä, että täällä me hallintoihmiset olemme päättämässä puolestasi, tämä on hyväksi sinulle, sinun täytyy totella sääntöjämme ja sitten sinusta tulee kotoutunut'. Monista olisi mielekkäämpää puhua kotoutumisesta tai mukaan ottamisesta.*

'Kotoutuessa omaksut joitain asioita uudesta maasta, ja samalla säilytät kulttuurisia asioita lähtömaastasi', kuvaa eräs osallistujista. Kotoutumisen ja sopeutumisen tai sulautumisen välinen suhde kuitenkin askarruttaa monia: *'Tämä on kotipaikkani, tämä on maani. Samalla en kuitenkaan halua menettää kieltäni tai kulttuuriani. Kotoutuminen ei tarkoita sitä, että minun on sopeuduttava. Minulle kyse ei siis ole sulautumisesta, vaan identiteettini säilyttämisestä'. Tämä tarkoittaa, että 'on toivottavaa integroitua ja samalla pysyä omana itsenään. Miten se tehdään? Minulle suuri kysymys ei ole selvä. Se on myös vaikeaa, koska en voi luopua osasta itseäni.'* Toinen keskustelija kysyy: *'Kuka minä olen? Olen asunut täällä vähän yli 10 vuotta, mutta en voi sanoa olevani suomalainen. Ei millään tavalla. Mutta samaan aikaan, kun tulen entiseen kotimaahani ja puhun ystävilleni, ymmärrän, etten minä ole venäläisenkään. Olen siis jossain siltä väliltä'. Samanlaisia pohdintoja ovat käyneet läpi Suomessa syntyneet keskustelijat, jotka ovat elämänsä varrella muuttaneet muihin maihin.*

Erään osallistujan kokemuksen mukaan *'kaikilla kotoutumiskursseilla opetetaan kaikille maahanmuuttajille jonkinlainen käsitys suomalaisesta yhteiskunnasta. Ikään kuin tämä suomalainen yhteiskunta ei muuttuisi lainkaan. Meille opetetaan, millainen tämä yhteiskunta oli eilen tai jopa toissa päivänä, ja käy ilmi, että meidät integroidaan aina menneisyyteen. On ongelmallista, 'jos ymmärrämme suomalaisen yhteiskunnan joksikin yhtenäiseksi, eheäksi, muuttumattomaksi, silloin puhumme kotoutumisesta prosessina, joka sijoittaa toiset sinne suomalaiseen yhteiskuntaan'.*

Keskustelijat pohtivat, ettei ole mitään yhtä *'suomalaista kulttuuria, johon meidän pitäisi integroitua, vaan se muuttuu jatkuvasti, rakennamme yhdessä kulttuuria, jotta jokaisen ääni kuuluu'. Siksi onkin tärkeää kysyä: 'Miten saavuttaa sellainen integraatio, joka ei sulata yhtä kulttuuria toiseen, vaan säilyttää sen yhteiskunnan rikkautena?' Tätä varten katse on suunnattava tulevaisuuteen: 'Ehkä meidän kaikkien pitäisi kuitenkin katsoa eteenpäin ja miettiä tulevaisuutta yhteiskuntana. Meillä kaikilla on yhteinen tulevaisuus, ja meidän pitäisi rakentaa sitä yhdessä.'*

5 Työllistyminen ja sen haasteet

Maahan muuttavien ihmisten työllistyminen on tärkeä yhteiskunnallinen kysymys ja se näkyy myös maahanmuuttodialogien sisällössä. Keskusteluissa korostuivat työtä hakevien ja erilaisissa ammateissa toimivien maahan muuttaneiden kokemukset, joita täydensivät suomalaisten työnantajien näkemykset. Maahan muuttaneet törmäivät työllistymisensä monenlaisiin kynnyksiin: kielitaidon ja verkostojen puutteeseen, työlupiin liittyviin hankaluuksiin, työn ja perhe-elämän yhdistämisen haasteisiin sekä ennakkoluuloihin ja syrjintään. Myös maahan muuttaneiden osaamisen tunnistaminen on keskustelijoiden kokemusten mukaan jäykkää ja puutteellista. Työntajat puolestaan pohtivat erilaisia maahan muuttaneen palkkaamiseen liittyviä riskejä ja kankeita hallinnollisia prosesseja, sekä monimuotoisten työyhteisöjen johtamista. Yhteiskunnalliseen keskusteluun sekä maahan muuttaneet että Suomessa syntyneet toivovat tilaa tulijoiden unelmille ja toiveille sen sijaan, että heitä kohdellaan välineellisesti ikääntyvän maan työvoimapulaa paikkaavana resurssina.

5.1 Maahan muuttaneet työvoimapulan paikkaajina

”Onko ulkomaalainen työntekijä hyödyke vai ihminen?”

Dialogeissa todetaan, että *’väestön vanheneminen muuttaa suomalaista yhteiskuntaa’*. Syntyvyys on laskussa, *’eikä huoltosuhde ole kestäväällä pohjalla’*. Tätä taustaa vasten *’kukaan ei voi enää kieltää, että maahanmuuttoa ei tarvittaisi’*. Lukuisissa keskusteluissa kritisoidaan kuitenkin puhetapaa, jossa maahan muuttavat ihmiset nähdään vain resurssina, joka paikkaa Suomen työvoimapulaa: *’Maahanmuuttajista puhutaan harmittavasti siten, että kuka tulee hoitamaan vanhukset ja siivoamaan. Meidän pitäisi markkinoida Suomea paremmin, että tänne voi tulla tekemään töitä turvalliseen maahan ja kasvattamaan perhettä, osallistua hyvinvointiyhteiskuntaan’*.

Eräessä keskustelussa kuvataan, että *’kun maahanmuuttajista puhutaan työvoimana, heidät nähdään työkaluna, jota tämä maa tarvitsee ja joita ilman Suomi ei pärjää’*. Tämä tarkoittaa, *’että me olemme työvoimaa, työkalu, asia, jota Suomi voi käyttää. Ja sitten kun ei tarvitse, voidaan heittää pois’*. Yhden keskustelijan kokemus on, että *’suomalainen yhteiskunta ei mielestäni oikeasti välitä maahanmuuttajille tarjotun kotouttamisen laadusta. Jos*

osaan puhua Suomea ja siivota, ajaa autoa, jakaa mainoksia tai tehdä muita töitä, joita he eivät itse voi tehdä, he ovat OK. He eivät välitä minun uratoiveistani tai unelmistani, he eivät välitä olenko minä onnellinen vai en. He vain haluavat palveluksiani.'

Samaan aikaan työnantajien ja valtiovallan puhe työvoiman tarpeesta hämmentää monia Suomessa eläviä maahan muuttaneita. *'Olen hakenut töitä seitsemän vuotta, enkä saanut yhtäkään soittoa'*, ihmettelee yksi osallistujista. *'Valitetaan osaamispulaa, mutta samaan aikaan syrjitään ihmisiä'*, kuvaa toinen. Keskustelijoiden mukaan kannattaisi kohdistaa katse heihin, jotka jo ovat täällä, sen sijaan että houkutellaan *'taas seuraava erä ulkomalaisia maahan'*. Yksi osallistuja kertoo, kuinka *'kaupungin papereissa lukee, että edistetään työperäistä maahanmuuttoa. Se pitäisi olla juuri toisin päin eli edistetään maahanmuuttajien työllistymistä'*. *'Jos täällä jo olevat maahan muuttaneet eivät voi hyvin, eivät saa ääntään kuuluviin, niin on ihan turha houkutella Suomeen lisää työvoimaa!'*, kiteyttää toinen.

5.2 Työllistymisen kynnykset

Lukuisat keskustelijat kertovat, että työllistyminen on heille vaikeaa puutteellisen suomen kielen taidon vuoksi: *'Ei ole kovin montaa paikkaa, jossa voisit tehdä työtä vain englannin kielellä, tai saada pysyvän tai paremman työn, jos et osaa suomea'*. Tämä koskee yhtä lailla sekä korkeasti että matalammin koulutettuja maahantulijoita. Samaan aikaan toivotaan, että *'työllistämisen pitäisi olla enemmän osaamiseen, ei kielitaitoon perustuvaa'*. *'Mitä sitten, jos kielitaitomme ei ole täydellistä? Voimme tuoda pöytään jotain muuta'*, huomauteetaan yhdessä dialogissa.

Osallistujilla on hyvin erilaisia kokemuksia kielen oppimisesta työssä tai työn ohella. *'Työperusteisesti maahan tulleet joutuvat heti töihin, eivätkä välttämättä pysty parantamaan kielitaitoaan tai luomaan muuta osallisuutta yhteiskuntaan'*, kuvataan keskusteluissa. Täysipäiväisesti työskentelevän voi olla mahdotonta päästä tai ehtiä kielikursseille. Kielikurssien toteutus koetaan joustamattomaksi, jolloin ne haukkaavat osan työajasta, mikä puolestaan voi haitata työllistymistä, toimeentuloa tai uralla etenemistä. Toisaalta myös puutteellinen kielitaito hidastaa urakehitystä. Samaan aikaan on heitäkin, jotka eivät koe tarpeelliseksi opetella suomen kieltä, jos oma oleskelu maassa ei ole pysyvää.

'Paras paikka harjoitella kielitaitoa on työpaikka', mutta kaikissa työpaikoissa kielen opettelu ei ole mahdollista. Yksi keskustelijoista kertoo, että koko työvuoro puhuu hänen äidinkieltään, ja siksi *'on huono treenata. Minä haluaisin puhua enemmän suomea'*. Joillakin keskustelijoilla työnantaja tukee kielen oppimista: *'työnantaja maksaa kerran viikossa suomen kielen koulutuksen. Se on hyvä'*. Keskusteluissa ehdotetaankin: *'jos työnantaja saisi palkkaamisen jälkeen valtiolta kielikoulutukseen tukea'*.

Kieleen kytkeytyy toinenkin työllistymisen haaste: *‘Ulkomailta Suomeen muuttaneiden on vaikeaa löytää tietoa työpaikoista millään muulla kielellä kuin suomeksi ja viranomais-ten sivuilta toisille pyöriminen johtaa vain turhautumiseen – missä ovat sivut, joissa työnhausta tehdään vieraskieliselle helppoa?’* Ilman riittäviä ohjeita työpaikan löytymistä ja työllistymistä pidetään vaikeana: *‘Työnhaussa apua tarvitaan, koska kulttuuri ja kaikki on uutta. Apua ei saa esim. TE-toimistosta niinkään työnhakuun, vaan siellä ohjataan pitkälle koulutuspolulle’.* Myös oman yrityksen perustamiseen ja yrittäjyyteen kaivataan selkeitä ohjeita ja tukea.

Maahan muuttavilla voi olla haasteita erityisesti aloilla, joilla työllistyminen perustuu verkostoihin. Suomeen muuttanut muusikko kertoo, kuinka vaikeaa oli löytää ammatillisia verkostoja Suomesta. Myös musiikkialan suomalaissyntyinen opiskelija kokee, että alalle on vaikeaa päästä töihin, ellei ole kulkenut lapsesta asti suomalaisen musiikkikoulutuksen polkua: *‘Se on todella sääli, sillä hukkaamme hienoja mahdollisuuksia, ellei maailma avaudu uusille tulokkaille’.*

Keskusteluissa todetaan, että erityisesti *‘maahan muuttaneiden naisten työttömyysaste on todella korkea’.* Siksi on löydettävä ratkaisuja siihen, *‘miten tuetaan työllistymistä ja äitiyttä yhtä aikaa’.* Naisten matalassa työllisyydessä näkyvät sekä *‘tuplapaine: pitäisi mennä töihin, mutta halutaan myös uusia lapsia’*, että *‘äitien arvoissa myös kulttuurierot perhe-elämän ja työn välillä, että kumpi on tärkeämpää’.* Maahan muuttaneiden kanssa työskentelevä keskustelija kertoo, että moni asiakas pohtii, *‘miten Suomessa voi jättää lapsen yksin kotiin. Tämä tulee koko ajan esiin. Milloin lapsi voi olla yksin’.* On myös huomioitava, että jotkut maahan muuttaneet naiset elävät vailla omia tuloja ja sidottuna lasten kanssa kotiin, jolloin olisi tärkeää tarjota *‘mahdollisuuksia lastenvahtiin tai mahdollisuuksia olla mukana, vaikka olisikin lapsia’.*

Maahan muuttaneet tarvitsevat myös *‘lisää tietoa käytännön työelämästä ja pelisäännöistä, ettei työpaikalla tule yllätyksiä’*, korostetaan keskusteluissa. *‘Vasta Suomeen tulleet työntekijät on aivan eri asemassa kuin muut. Vertaan heitä nuoriin työntekijöihin, joilla ei ole vielä kokemusta’*, kertoo yksi osallistujista. Toinen jatkaa: *‘Kun henkilö on tullut Suomeen, hän on todella riippuvainen työnantajasta ensimmäisen vuoden. Siinä helposti tapahtuu sellaista, että kun on uusi Suomen markkinoilla, tekee huonoimmat työvuo-rot, ei tunne työaikakirjaamista. Olisi tärkeää, että henkilöllä olisi heti alusta alkaen tiedossa omat oikeudet’.* Eräs keskustelija jakaa oman kokemuksensa: *‘Ensimmäisen vuoden työntekijänä en tuntenut Suomen lakia, työntekijäliiton työehtoja ja meitä käytettiin hyväksi esimerkiksi teettämällä liian pitkiä työvuo-oroja. Osa ihmisistä pelkäsi jättää huonon työnantajan koska heitä uhkailtiin ja he luulivat, että huonot työolot ovat normi’.*

Suomessa pitää saada *'kunnon mekanismit siihen, ettei ole työperäistä hyväksikäyttöä'*. Esimerkiksi ilman oleskelupaa Suomessa elävillä ihmisillä työolosuhteissa ja palkassa on usein ongelmia, sillä *'paperittomilla ei ole työnteko-oikeutta lainkaan, mutta se ei estä työntekoa, vaan työ tehdään pimeänä, vailla turvaa ja altistuen ihmiskaupalle'*. Keskustelijat toivovat, ettei Suomeen syntyisi *'kahden tai kolmen kerroksen työmarkkinoita'*, joissa tehdään pimeää työtä huonoin ehdoin.

Työlupiin liittyvät haasteet ovat kuitenkin monille keskustelijoille tuttuja: *'Työperäisen oleskeluluvan prosessi on hankala ja pitkä. Paperittomana työpaikka voi olla valmiina, mutta sen voi menettää, kun prosessi pitenee'*. Yksi keskustelijoista kertoo, että *'passivaatimukset rajoittavat myös oleskeluluvan saamista, esimerkiksi Somalian passia ei tunnusteta Suomessa'*, mikä tarkoittaa, että *'käytännössä Somalian passilla ei voi tällä hetkellä saada työperusteita oleskelulupaa'*. Keskusteluissa myös todetaan, että *'työperusteiseen oleskelulupaun on ehtoja, esimerkiksi työpaikan pitää olla tietyltä alalta'*. Helpompaa olisi, jos alakohtaista *'saatavuusharkintaa voitaisiin muuttaa, jos työnantaja voi työpaikan tarjota'*. Myös koko *'työnteko-oikeuden prosessi pitäisi turvata, että ei kaadu pieniin asioihin, kuten työnantajan tietyn selvityksen toimittamisen ongelmiin'*.

5.3 Työelämän ennakkoluulot ja syrjintä

"He ajattelevat, ettei ulkomaalainen osaa tehdä samalla tavalla kuin suomalainen."

Keskustelijoiden kokemuksen mukaan suomalaisessa työelämässä tapahtuu paljon nimeen, kielitaitoon, etniseen taustaan ja ihonväriin perustuvaa syrjintää, joka kohdistuu sekä korkeammin että matalammin koulutettuihin maahan muuttaneisiin. *'Työmarkkinoilla maahanmuuttajilla on paljon osaamista, voi olla pätevämpi kuin suomalainen hakija, mutta ulkomaalainen nimi vaikuttaa valintoihin. Se masentaa ja saa luovuttamaan'*, kuvaa yksi osallistujista. *'Syrjintää on myös vaikka olisi Suomessa syntynyt, mutta on vieraskielinen nimi'*, vahvistaa toinen.

'Kaikki ajattelee, ettei ulkomaalainen mitään osaa. Se on ennakkoluulo. He ajattelevat, ettei ulkomaalainen osaa tehdä samalla tavalla kuin suomalainen', kuvaavat keskustelijat. Asiakkaat saattavat vaatia *'suomenkielistä siivoojaa tai kiinteistöhoitoa, vaikka tehtävästä suoriutuminen ei edellytä suomen taitoa'*. Joskus *'asiakas sanoo suoraan, että tummaihoinen ei tule heille siivoamaan'*.

Moni kokee, että *'maahanmuuttajien odotetaan tekevän töitä monin kerroin enemmän kuin valkoihoisten suomalaisten'*, ja *'silti urakehitys on olematonta'*. Joillakin aloilla ei näy lainkaan ulkomaalaistaustaisia työntekijöitä. Yksi keskustelija kokee, että *'ammattillisen kehityksen kannalta ei ole kiinnostavia näkymiä, ellei ole suomalainen. Voit sanoa tasa-arvosta mitä tahansa, mutta jos et ole suomalainen, sinulla ei ole mitään mahdollisuuksia'*.

5.4 Pätevyysvaatimukset ja osaamisen tunnistaminen

"Vaikka olisi yliopistotutkinto, olet Suomessa vauva. Pitää mennä uudelleen kouluun ja aloittaa alusta."

Ilmeisen syrjinnän ohella dialogeissa puhuttiin paljon siitä, kuinka huonosti Suomessa tunnustetaan muualla kertynyttä osaamista. *'Osaamisen tunnistaminen puuttuu täysin maahanmuuttajien kohdalla. Kysytään vaan kielitaitoa, onko sulla B1'*, kuvaa dialogin osallistuja. Keskusteluissa jaetaan kokemuksia siitä, että *'vaikka henkilö olisi tehnyt mittavan uran ulkomailla, on hänen usein aloitettava aivan alusta Suomessa'*. Eräs osallistuja kiteyttää tilanteen näin: *'Vaikka olisi yliopistotutkinto, olet Suomessa vauva. Pitää mennä uudelleen kouluun ja aloittaa alusta'*.

Monet dialogin osallistujista kuvasivat, millaisia kielteisiä vaikutuksia on oman osaamisen väheksymisellä. Eräs heistä kertoo: *'Ulkomaalaisten tutkintojen tunnistaminen ei onnistu täällä. Esimerkiksi äitini lakimiehen tutkinto ei ole minkään arvoinen Suomessa. Työ tutkinnon hyväksyttämiseksi on niin suuri, että se masentaa. Kielitaitovaatimukset ovat kovat ja töitä ei todistuksella ole tarjolla'*. Toinen kuvaa, kuinka hänen vaimonsa *'on vahvistanut tutkintoansa täällä 14 vuoden ajan. Se on tasan puolet hänen aikuiselämästään. Puolet elämästään hän on vahvistanut tutkintotodistustaan ja yrittänyt todistaa Suomessa, että hänellä on oikeus työskennellä täällä, vaikka häntä arvostetaan ammattilaisena erittäin korkealle. Mutta valtio järjestelmän kieltäytyi tunnustamasta tätä pelkästään byrokrattisin perustein'*. Kolmas kertoo isästään, jolla oli *'viisi tutkintoa, ja seitsemän kieltä, isän ei annettu kertoa. Sinä osaat liian paljon, voit mennä siivoamaan. Ei mennyt sen jälkeen te-toimistoon'*. Paljon kiteytyy yhden osallistujan toteamukseen: *'Varmaan ollaan tosi houkutteleva maa, 20 vuotta kun voi mennä, että pääsee samaan hommaan mitä tehnyt ennen'*.

Asiakastyötä maahan muuttaneiden kanssa tekevä keskustelija kuvaa oman työnsä näkökulmasta, että *'puhutaan, että nopeasti töihin, nopeasti pitäisi työllistyä, mihin tahansa tehtäviin mahdollisen nopeasti, asiakastyössä myös ajatellaan ehkä että pitää vaan ohjata töihin mahdollisimman nopeasti, miten me voidaan tehdä samaan aikaan molempia'*. Samaan aikaan monen aiemmin asiantuntijatyötä tehneen maahan muuttaneen kokemus

on, että *'suunta on lähtökohtaisesti sellainen alaspäin katsova (...), me ei ajatella yhtään sosiaaliluokkaa, jos on tullut opettajana, niin aletaan heti tunkea alempaan sosiaali-
luokkaan, se on selvää alistamista'*.

Monissa keskusteluissa ihmetelläänkin, *'miksi ehdotetaan maahanmuuttajille aina lähihoitaja, bussikuskiammatteja?'* tai *'miksi pakolaisille ja maahanmuuttajille on tarjolla vain halpoja työpaikkoja, vain kokkeina tai rakennustyöntekijöinä. Miksi en voi työskennellä taiteilijana?'* Monista tuntuu, ettei heidän omilla toiveillaan ja uraunelmillaan ole mitään väliä, vaikka *'ihmisillä on oltava oikeus unelmoida'*. Realismia on toki oltava, *'mutta ei jokaisesta tarvitse tulla lähihoitaja'*.

Alaspäin katsominen johtaa monilla näköalattomuuteen: *'Maahanmuuttajat masentuvat työllistymisen vaikeudesta ja suuttuvat yhteiskunnalle'*. Siksi meillä *'pitäisi olla systeemi, jolla osaaminen tunnustettaisiin'*. Ongelmana on, että *'usealla on taitoja ja osaamista, mutta niistä ei ole virallista todistusta. Henkilö on saattanut hankkia osaamista lähtömaastaan esimerkiksi perheen elinkeinon kautta. Tässä tulee vastaan suomalainen byrokratia, kun henkilön tulisi osoittaa rekrytointilanteessa tunnistetut taitonsa ja osaamisensa, jotka Suomessa todentavat vain oppilaitokset'*. Tutkintokeskeisyys tuntuu oudolta, *'koska tosiasiansa koulutus ei kanna työntekijää läpi työelämän, vaan oppiminen tapahtuu usein koko lopun elämää työssä'*.

Keskustelija pohtivat, *'voisiko meillä olla kevyempiä diplomeja, niin että mulla on tällainen diplomi, joka ei ehkä täytä Valviran kriteereitä, mutta voisin silti tehdä töitä?'* Esille nostetaan myös *'Saksan malli'*, jossa *'et voi heti toimia sairaanhoitajana, mutta voit avustaa, samaan aikaan voit käydä kielikurssilla ja oppia kieltä, jotta voit sitten tehdä myöhemmin sairaanhoitajankin töitä'*. Ylipäänsä peräänkuulutetaan nykyistä joustavampia malleja, joissa yhdistetään työn tekemistä ja opiskelua tavoilla, joissa henkilön aiempi ammatillinen osaaminen tunnustetaan ja sitä on mahdollista kehittää eteenpäin.

5.5 Työnantajien näkökulmia

Dialogueissa oli mukana myös useita suomalaisia työnantajia ja heitä edustavien järjestöjen edustajia. Työnantajan näkökulma *'on usein riskien karttamista ja tehokkuuteen pyrkivää. Työnantaja voi nähdä maahan muuttaneen rekrytoinnin ennemmin vaivalloisena ja riskinä kuin mahdollisuutena johtuen monestakin syystä. Työnantajalla voi olla kysymyksiä, kuten voiko henkilön osaamistasoon luottaa, selviääkö hän työtehtävistä, ymmärrämmekö me toisiamme, tuleeko työlupien ja veroasioiden kanssa ongelmia ja pitääkö työnantajan tosiaan tukea ja kustantaa kielikursseja.'*

Työvoiman tarve on usein nopea, mutta maahan muuttavan henkilön palkkaamiseen liittyvät *'byrokraattiset prosessit ovat pitkiä ja sekavia, vievät liikaa aikaa'*. Voi esimerkiksi olla *'esihenkilölle mahdoton rasti, kun voi joutua istumaan puhelinjonossa tunnin selvittämiseen työntekijänsä työnteko-oikeuteen liittyviä pakollisia asioita'*. Eräs osallistuja selittää, kuinka *'jotkut alat ovat todella rajattuja. Uusi oleskelulupaprosessi maksaa ja monet työnantajat eivät voi odottaa prosessien valmistumista'*. On jopa tapahtunut niin, että *'joudutaan päättämään työsuhde, koska lupa-asiat vie niin paljon aikaa ja työlupa ehtii mennä vanhaksi, ennen kuin tulee lupa jatkaa työsuhdetta'*. Työnantajat saattavat myös *'pelätä sanktioita, joita saattaa olla tiedossa, vaikka kuinka hyvin yrittäisi hoitaa asiaa'*. Valitettavasti *'työnantajat ei kaiken kaikkiaan saa tarpeeksi tietoa aina siitä, milloin työnteko-oikeus voi lakata, ja sanktiot voi olla tosi ankarat heille'*.

Työyhteisön arjessa *'vaatii työnantajilta jaksamista jumpata maahanmuuttajataustaisille työntekijöille sitä, miten käytöskoodisto näkyy suomalaisessa työelämässä'*. *'Kulttuurisista ristiriidoista esimerkiksi naisjohtajuus on paikoin haastavaa ymmärtää'*, kerrotaan yhdessä keskustelussa, *'ja kulttuurierot saattavat myös näkyä turvallisuuden tulkittamisessa'*. Myös ulkomaalaistaustaisten työnhakijoiden kielitaito on työnantajan näkökulmasta haaste: *'Jos suomea ei osaa yhtään, niin asiakkaat eivät pysty toimimaan heidän kanssaan. Se on rekrytoinnin este'*.

Jopa kansainvälisissä yrityksissä työskentelevät keskustelijat ovat huomanneet, että yritysten sisällä on haluttomuutta puhua englantia, *'vaikka se on yrityksen työkieli'*. Yhtä lailla yliopistot markkinoivat itseään kansainvälisinä, *'mutta todellisuus on tästä kaukana'*. Moni yliopisto ei keskustelijoiden kokemuksen mukaan todellisuudessa ole monikielinen, ja *'suomen kielellä on yhä valtava rooli laitospöytäkirjoista opettamiseen'*. Keskustelijat peräänkuuluttavat yliopistoihin lisää opiskelijavaihtoa ja kansainvälistä henkilökuntaa sekä tutkimus- ja opetustyöhön että hallintoon. Yliopistoille halutaan mielekkäät kansainvälistymisstrategiat, jotka ohjaisivat eri uravaiheissa olevia ulkomaalaistaustaisia henkilöitä kotoutumisessa, sekä yhdenmukaiset käytännöt laitosten ja yksiköiden välillä heidän tukemiseensa.

Onkin selvää, että *'monimuotoisen työyhteisön johtaminen vaatii uudenlaista osaamista, joustavuutta ja jatkuvaa oppimista esihenkilöiltä'*. Esihenkilöt tarvitsevat kulttuuri- ja kielikoulutusta, sillä heillä on *'oltava parempi ymmärrys eri kulttuuritaustoista'*. Keskustelijat toivovat, että työnantajille tarjottaisiin myös *'tukea, koulutuksia ja konkreettisia kannusteita'* maahan muuttavien palkkaamiseen. Valtio voisi näyttää *'omalla esimerkillään, miten rekrytoida inklusiivisesti ja syrjimättömästi'*. Tämän lisäksi *'pitää murtaa ennakkoluuloja ja edistää vastaanottavuutta'*.

Yksi keskustelija ehdottaa, että *'riskin sijaan maahan muuttanut pitäisi nähdä mahdollisuutena, koska hän todennäköisesti erittäin sinnikäs ja stressinsietokykyinen, kun on päässyt Suomessa työhaastatteluun saakka.'* Toinen ajattelee, että ulkomaalaistaustaisten työntekijöiden hyvä kohtelu voi muodostaa kilpailuedun: *'sana leviää että meillä pidetään hyvää huolta ihmisistä'*. Keskusteluissa muistutetaan, että *'jos ei ikinä ota sitä ensimmäistä maahanmuuttajaa töihin, niin ei voi saada hyviä kokemuksia'*.

6 Seuraavan sukupolven kasvattaminen

Maahan muuttaneet kasvattavat Suomessa uutta sukupolvea, ja lapsista ja nuorista keskusteltiin maahanmuuttodialogeissa muun muassa kasvatuksen ja kulttuurin näkökulmista. Keskustelijoiden kokemuksen mukaan kodin ja koulun yhteistyö ei aina ole ongelmaton, ja osa nuorista samaistuu jengeihin ja väkivaltakulttuuriin. Dialogeissa toivottiin, että perheissä voidaan ylläpitää monikielisyyttä ja monikulttuurisuutta. Sekä maahan muuttaneet että Suomessa syntyvät osallistujat pohtivat, millaisia konkreettisia ja symbolisia tiloja monikulttuurisuudelle voidaan rakentaa ihmisten arjessa ja yhteisöissä.

6.1 Kodin ja koulun yhteistyö

Moni maahan muuttanut keskustelija toteaa, että verrattuna aiempiin kotimaihin *‘Suomi on hyvin erilainen maa myös koulun puolesta’*. Kodin ja koulujen yhteistyötä käsittelevissä keskusteluissa todetaan, että ajoittain *‘yhteistyö kodin ja koulun välillä on todella haastavaa’*. Keskusteluihin osallistuneet vanhemmat kokevat, *‘etten tiedä mitkä on minun oikeudet ja velvollisuudet suhteessa lapsiin ja koulunkäyntiin’*, tai että edellisessä kotimaassa *‘koin että voin seurata koulunkäyntiä, täällä minulla on ulossuljettu olo enkä tiedä mitä tapahtuu’*.

Kieli tuo haasteen kodin ja koulun yhteistyöhön: *‘meillä on kielimuuri aina kodin ja koulun välillä’*. Usein opettajan kanssa jutellaan tulkin välityksellä, ja tulkit ovatkin *‘erityisen tärkeä osa onnistunutta yhteistyötä’*. Aina tulkkia ei kuitenkaan saada. Myös Wilma-viestinnässä on haasteensa, jos viestit jäävät lukematta ja ymmärtämättä: *‘Wilma ei aina välttämättä ole paras viestintäkanava, sillä osa vanhemmista ei osaa suomea sillä tasolla, että pystyisi ymmärtämään viesteissä käytettyä kieltä. Tämä aiheuttaa turhautumisia puolin ja toisin.’*

Ylipäänsä *‘kun ei ymmärretä niin tulee erittäin helposti konflikteja ja useimmiten ne johtuvat väärinymmärryksistä. Usein lapsienkin riidat johtuvat siitä, että jotain ei ole ymmärretty tai jotain on ymmärretty väärin, tai ei osata sanoa nätisti koska kielitaito ei ole niin kehittynyt’*. Toisaalta *‘yhteisen ymmärryksen rakentaminen ja ylläpitäminen sekä luottamus ovat erityisen tärkeitä yhteistyölle ja sille, että työtä tehdään kuitenkin lasten hyvinvoinnin hyväksi’*. Yhteisen ymmärryksen rakentamista tarvitaan myös arjessa näkyvissä

kulttuurieroissa: *‘vanhemmat kieltävät vaatteiden riisumisen muualla kuin kotona, kuten koulun tai uimahallin suihkuissa. Koulu taas kasvattaa opetussuunnitelman mukaisesti hygieniakasvatusta’.*

Opettajana työskentelevä keskustelija toteaa, että *‘nykyinen suomalainen opettajan-koulutus ei pysty vastaamaan tarpeeksi vieraskielisten lasten tarpeisiin. Kouluilla on liian heikot resurssit perheiden tukemiseen, vaikka opettajat haluaisivat tehdä enemmän.’* Hänen mukaansa opettajakunnassa tarvitaan vielä työtä myös *‘asenteisiin, rasismiin tunnistamiseen ja tiedostamattomien ennakkoluuloihin liittyvissä asioissa’.* Keskustelijat ovat havainneet, että *‘koulujen rakenteissa on eroja siinä, miten osallisuutta ja nimenomaan vieraskielisten oppilaisen osallisuutta tuetaan’.* Eräs keskustelija ihmettelee, *‘miksi koulu ei voisi ottaa ensimmäistä askelta, esimerkiksi soittaa kotiin ja tarjota apua ja tukea’.* Samaan aikaan jaetaan myös myönteisiä kokemuksia siitä, kuinka *‘opettajat ovat olleet hyvin avuliaita ja auttoivat jopa perheenyhdistämishakemuksen tekemisessä’.*

Osa perheistä saattaa jopa pelätä yhteistyötä koulun ja viranomaisten kanssa. Yksi keskustelijoista pelkää, että *‘jos joku huomaa hänen tehneensä jotakin väärää, ottaako joku pois hänen lapsensa’.* Toinen pelkää, että *‘lastensuojelu vie lapsen, jos kännykän rajoittamisesta tulee riita’.* Internetin käyttö aiheuttaa ristiriitoja monissa perheissä. Vanhemmat kokevat ongelmalliseksi, että he *‘eivät pysty valvomaan netin käyttöä, kun koulu antaa laitteen kotiin’, ‘kun kaikki on puhelimesta ja kirjat ovat diginä’.* Aina vanhemman kielitaito ei riitä seuraamaan, mitä lapsi puuhaa netissä. Tällöin koulun monikielisistä ohjaajista voi olla hyötyä: *‘Tiedätkö, mitä poikasi tekee kännykällä? Tiedätkö, mitä lapsesi tekee netissä?’* Netin käytöstä tunnustetaan myös hyviä puolia: *‘siellä voi oppia kieltä, suomea ja englantia, oman kielen eri murteita’.*

Eri näkökulmista perheiden ja koulun yhteistyötä lähestyvät keskustelijat ovat yhtä mieltä siitä, että hyvään yhteistyöhön tarvitaan puolin ja toisin enemmän tukea. Yhteisen kielin puuttuminen on osa ongelmaa, ja kielimuuria voidaan madaltaa käyttämällä tulkkeja. Kielitaito ei kuitenkaan ratkaise kaikkea, vaan yhteistä ymmärrystä tarvitaan myös kodin ja koulun toimintatavoista, huoltajien ja opettajan rooleista sekä kulttuurisista käytännöistä.

6.2 Nuorten tukeminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen

”On turvaton olo ja pelko lapsen puolesta.”

Joissakin keskusteluissa käsiteltiin maahan muuttaneiden perheiden nuorten syrjäytymistä ja jengiytymistä. Keskustelijat olivat huolissaan nuorten keskinäisen väkivallan lisääntymisestä ja väkivaltakulttuurin ihannoimisesta: *‘ihan tavalliset nuoret pelkäävät ja kantavat teräseita’.* Osa arvelee, *‘että ollaan menossa Ruotsin ja Tanskan suuntaan’.*

Jengiytymisessä *'kuvaan kuuluu, että porukassa on kingi, joka uhkailee. Osa liepeillä pyörivistä on kuitenkin vastentahtoisesti mukana'*. Väkivallasta *'seuraa helposti koston kierre'*, ja myös sähkö tupakan ja huumeiden käyttö ja myynti altistavat väkivallalle, *'kun velanperinnässä uhkaillaan aseilla'*. Tällaisten tilanteiden äärellä myös vanhemmilla *'on turvaton olo ja pelko lapsen puolesta. Koko ajan mietitään lasten turvattomuutta.'* Uhriksi voi joutua, vaikkei porukassa pyörisikään.

Yksi keskustelija kuvaa, kuinka *'koulujen väkivaltatilanteita pahentaa se, että nuori itse kääntää Wilma-viestin kielitaidottomalle vanhemmalle'*, eikä vanhempi näin *'saa oikeaa tietoa nuoren käytöksestä'*. Keskustelijat toteavat, että *'joka koululla tarvittaisiin henkilö, joka hoitaa asian maaliin ja selvittää tapaukset'*. Tilanteeseen, jossa *'koulussa ei ehdi eikä pysty, apua ei saa lastensuojelusta eivätkä nuorten psykiatriapalvelut vedä'* ehdotetaan ratkaisuksi *'yhteiskasvattamista'*, jossa vanhemmat toimivat yhdessä ja tilanteita on selvittämässä myös oman kulttuurin tai yhteisön edustaja. *'Mutta toisaalta vanhempien kunoittaminen on vähentynyt'*, harmittelee eräs osallistuja.

Keskustelijat huomauttavat, että olisi tärkeää kysyä nuorilta itseltään *'mitä tarvitaan kotoutumiseen, ettei voimavaroja ja rahoja haaskata sellaiseen, mistä ei ole mitään hyötyä. Monet syrjäytyvät, esimerkiksi Helsingissä nuoret jengiyntyvät, voisiko heiltäkin kysyä mitä tapahtui ja mitä he ajattelevat, että olisi voinut tehdä rikollisen tien estämiseksi'*. Sekä vanhempien että nuorten parissa työskentelevien ammattilaisten mukaan *'nuoria voidaan tukea motivoimalla, kertomalla mahdollisuuksista, kasvattamalla heidän itsetuottamustaan ja rohkaisemalla arvostamaan, mitä he itse ovat, ei mitä muut ihmiset ajattelevat heistä'*. On tärkeää muistaa, että *'kaikki ihmiset ovat yksilöitä, niin myös nuoret, joten maahanmuuttajataustaiset nuoret kannattaisi myös kohdata yksilöinä'*. Siksi joistakin onkin *'hätkähdyttävää, ettei tummaihoisten suomalaisnuorten potentiaalia tunnisteta täällä suomalaisen tulevaisuuden rakentajina, koska sitä he ovat'*. Suomessa tarvitaan *'nykyistä paljon suurempaa asennemuutosta maahanmuuttajanuorten osaamisen ja kykyjen hyödyntämiseksi'*.

6.3 Monikielisyys ja monikulttuurisuus

"Tunnen oloni turvallisemmaksi monimuotoisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa."

Keskusteluissa ollaan yhtä mieltä siitä, että Suomesta on tullut vuosi vuodelta moninainen ja monikulttuurisempi yhteiskunta, ja erityisesti *'nuoremmat sukupolvet näyttävät olevan avoimempia'*. Osaamme puhua monia kieliä ja *'kulttuuri ja ymmärrys on lisääntynyt'*.

Samaan aikaan moni silti kokee, että *'Suomessa eletään yksikielisyiden kuplassa'*, eikä täällä aina ymmärretä, miten tärkeä merkitys maahan muuttaneissa perheissä on omalla äidinkielellä. Yksi osallistujista kertoo, että *'taistelen koko ajan suomen kielen ja oman äidinkielen harjoittamisen välillä. On tärkeää oppia suomen kieli, mutta oman äidinkielen puhuminen on niin ihanaa'*. Joitakin keskustelijoita huolettaa, että tulevaisuuden maailmassa *'englanti vie paljon tilaa, voi ohittaa äidinkielen. Lapset katsoo englanninkielisiä videoita, lapsen oman kielen osaaminen viivästyy. Ei osata vanhempien äidinkieltä, ja vanhemmat ei osaa englantia, tulee kieliristiriitä'*. Siksi *'olisi tärkeää, että kotona puhuttaisiin äidinkieltä'*, ja esimerkiksi päiväkodeihin voi viedä oman äidinkielen kirjoja. *'Päiväkodeissa huomaa, että vaikka lapset eivät osaa vanhempien äidinkieltä, he rauhoittuvat sen kielisillä lauluilla'*, kertoo yksi osallistujista.

'Monikielisyyttä ei synny, jos me ei anneta tilaa ja tueta kotikielen sekä oman äidinkielen ja kulttuurin ylläpitoa', todetaan keskusteluissa. Tähän tarvitaan erilaisia tiloja: konkreettisia ja symbolisia. Niitä voivat olla esimerkiksi kirjastojen satutunnit ja lauluhetket eri kielillä, kirjaesittelyt ja työpajat, teatteri ja näytelmät, kielikahvilat ja -kurssit sekä eri kulttuurien juhlapäivien tapahtumat. Yksi osallistuja kertoo, että *'olen nähnyt kirjastossa Saame-tapahtuman, Romani-tapahtuman ja Viro-tapahtuman. Pidän tällaisista tapahtumista kovasti, ja uskon, että ne edistävät hyviä väestösuhteita'*.

'Kirjastossa on hyvä olla eri kulttuureja esitteleviä tapahtumia, ja tapahtumia erilaisten ihmisten kohtaamiseen', kuvaa yksi osallistujista. Kirjastopalveluita pitäisi markkinoida erityisesti maahan muuttaville, mutta ei riitä, että *'laitetaan esille mainoksia tai leaflettejä, ja ajatellaan, että nyt tieto on mennyt perille'*, sillä *'kulttuurit voi olla kohtaamis- tai suullisia kulttuureja, joissa pitäisi lähestyä eri tavalla'*. Eräs osallistuja neuvoo, että *'markkinointia kannattaa tehdä oikeiden eri ryhmien keskeisten henkilöiden välityksellä, kun halutaan tavoittaa tiettyjä yhteisöjä'*.

Kunnissa ja kaupungeissa ollaan pistetty merkille, että *'vaikka maahanmuutto kasvaa tasaiseen tahtiin, ollaan nähty, että kulttuuripalvelut ja niiden sisältö eivät muutu samassa tahdissa niin vastaanottavaisiksi kuin toivottaisiin'*. Keskustelijat pohtivat, että *'maailman kulttuureja olisi tärkeää saada mukaan'*. Monikulttuurisuuden nähdään toteutuneen paremmin esimerkiksi ravintolamaailmassa. Toisaalta monikulttuurisuus *'helposti ymmärretään ulkoiseksi ominaisuudeksi, vaikka kulttuuri on sisältäpäin tuleva asia ja kaikilla ihmisillä on monta kulttuuria'*.

Oma kulttuurinen perintö voi tuntua myös raskaalta. *'Koen raskaaksi kantaa kulttuurista perintöä. Egyptiin liittyen ihmiset usein ajattelevat pyramideja, mutta ei minulla ole niihin mitään suhdetta. Kukaan kotimassa ei kysyisi minulta pyramideista'*, kertoo yksi keskustelijoista. Toinen kertoo, että *'jos joku tietäisi palestiinalaisista juuristani, joutuisin vastaanmaan poliittisiin kysymyksiin. Toisen täytyy tajuta, että olen normaali ihminen eikä minun*

tarvitse vastata näihin kysymyksiin, ne eivät edusta minua. Tässä hetkessä erityisesti venäjänkielisiä ihmisiä *'kohdellaan epäluulolla ja pelolla'*, ja *'siilot kasvavat venäläisten ja muiden välillä'*. Yksi venäjänkielisistä keskustelijoista kohtasi *'häirintää junassa matkalla tänne'*.

Keskustelijat, jotka ovat kasvaneet monien kulttuurien ympäröiminä, kyseenalaistavat kokemuksen kansallisesta identiteetistä: *'En oikein ymmärrä mitä arvoa on kansallisidentiteetillä, tai millään mikä liittyy ylpeyteen, että on kotoisin jostain'*. Yksi keskustelija kuvaa: *'Minulle on tärkeämpää säilyttää jonkinlainen eheys maailmassa tai suhtautuminen maailmaan sisälläni, säilyttää monikulttuurisuus sisälläni. Etsin paikan, jossa oloni olisi hyvä. Missä voisin toteuttaa itseäni, ja on tärkeää, etten etsi maata, kieltä, kulttuuria tai historiaa, vaan oikeita ihmisiä, joiden kanssa voisin tavallaan tuntea oloni hyväksi.'* Toinen kertoo, että *'tunnen oloni turvallisemmaksi monimuotoisessa ja monikulttuurisessa yhteiskunnassa'*.

6.4 Representaatiolla on väliä

"Ihmiset voivat toimia siltoina haaveisiin ja mahdollisuuksiin pelkällä olemassa olemisellaan."

Dialogeissa uskotaan, että moninaisten ihmisten näkeminen kulttuuria tekemässä, mediassa, viranomaisina ja päättäjinä on tärkeää. Erään keskustelijan lapsi ihmetteli, että *'kun katson teeveetä, siellä ei ole minun näköisiä lapsia, milloin niitä tulee?'* Esittävän taiteen parissa toimivat kysyvät: *'Ketä nuoret näkevät lavalla? Onko ketään, johon samaistua?'* Viranomaistahot ja valtionhallintokin näyttävät sekä sisältä että ulkoa päin tarkasteltuna hyvin valkoisilta: *'kun katson valtionhallintoa, olemme kaikki ihan supisuomalaisia täällä'*. Tällä voi olla vaikutusta yhteiskunnallisen luottamuksen rakentumiseen: *'jos tulee maasta, jossa ei voi luottaa hallintoon, on vaikea saada luottamusta, jos instituutiossa ei ole ketään, kehen voi samaistua'*.

Moni maahan muuttanut ei edes oleta, että museoiden kaltaiset instituutiot edustaisivat heidän identiteettejään: *'Niin paljon maahanmuuttajia Suomessa, mutta niin vähän heidän elämästään näkyy museoissa'*. Sekä nykytaide että klassikot näyttävät hyvin valkoisilta, ja siksi *'eivät ne puhu minulle'*. Inklusion kokemus voi kuitenkin syntyä tilanteessa, jossa *'näkee sellaisten ihmisten tarinoita, jotka muistuttavat omaani'*, tai laajemmin *'kun näen erilaisten ihmisten ja kulttuurien huomioimista, se saa oloni hyväksi'*. Yksi esimerkki tästä oli, kun *'museot laittoivat esille rohkeita viestejä samaa sukupuolta olevien avioliittojen tukemiseksi, sillä oli merkitystä ja se oli inklusiivista'*.

'Ihmiset voivat toimia siltoina haaveisiin ja mahdollisuuksiin pelkällä olemassa olemisellaan, kun ovat erilaisina näkyvänä osana jonkin paikan henkilökuntaa', kuvaa yksi keskustelijoista. Siksi pidetään tärkeänä, että erityisesti lapset ja nuoret, mutta myös aikuiset näkevät itsensä näköisiä ihmisiä yhteiskunnan eri kentillä, ja rohkaistuvat näin itsekin mukaan: *'vaikutus on äärettömän näkyvä, miten se vaikuttaa heidän elämäänsä ja antaa yhteisöllisyyttä, osallisuutta'*. Tämä koskee myös politiikkaa ja yhteiskunnallista vaikuttamista, jossa maahan muuttaneet ovat aliedustettuina: *'maahanmuuttajien täytyy olla mukana tekemässä heitä koskevia ja heihin vaikuttavia suunnitelmia ja päätöksiä'*.

7 Kokemuksia maahanmuuttokeskustelusta

Maahan muuttamisen, kotoutumisen, työllistymisen ja seuraavan sukupolven kasvatamisen ohella Maahanmuuttodialogeissa jaettiin kokemuksia Suomessa käytävästä maahanmuuttokeskustelusta ja siihen osallistumisesta. Lukuisat osallistujat toivoivat, että keskustelua maahanmuutosta käytäisiin muuallakin kuin ääripäiden välillä, ja että maahan muuttaneiden ääniä ja kokemuksia kuultaisiin enemmän. Mahdollisuus osallistua dialogiin, eli rakentavaan keskusteluun maahanmuutosta, oli monelle tärkeä ja voimauttava kokemus.

7.1 Rakentavan keskustelun haasteet ja mahdollisuus

”Maahanmuutosta on todella vaikea puhua.”

Eräissä dialogissa todettiin, että *’Suomi on ihan jäljessä tässä keskustelussa maahanmuutosta ja rasismista. Muihin maihin verrattuna Suomi on 20–30 vuotta jäljessä.’* Monen mielestä turvapaikanhakijoihin kilpistyvän julkisen maahanmuuttokeskustelun vuoksi kokonaiskuva maahanmuutosta vääristyy: *’viime vuosien keskustelu on ollut aivan toisen tyyppinen kuin mitä tilastot näyttää siitä, että suurin osa maahanmuuttajista on työn perässä ja pakolaisia on vain noin viisi prosenttia. Tuntuu, että keskustelu keskittyy todella pieneen osaan.’*

Maahanmuutosta pitäisi puhua enemmän, mutta samaan aikaan moni dialogien osallistujista kokee, että *’maahanmuutosta on todella vaikea puhua’*, ja että *’maahanmuutosta puhumista vältellään’*. Keskusteluun liittyviä vaikeuksia nostivat esiin niin maahan muuttaneet kuin Suomessa syntyneet. *’En halua keskustella, vaikka olen kiinnostunut aiheesta. En koulutuksestani huolimatta ota aktiivisesti puheeksi tai seuraa sitä. Koen, että on tärkeä aihe, mutta en halua tarttua siihen’*, kuvaa yksi osallistujista. Toinen kertoo rajanneensa elämästään ulos *’tiettyjä keskustelualustoja, missä en halua olla, vaikka työn takia ehkä pitäisikin olla’*. Monelle keskusteluista somealustoilla tulee paha olo, ja *’vaatii kovaa nahkaa olla mukana’*. Itsessäänkin keskustelijat tunnistavat kiihtymistä: *’jos tila viedään heti niin että on pakko ottaa puolustuskanta tai hyökkäyskanta, niin mun luonne muuttuu tästä aiheesta keskustellessa’*.

Keskustelun kärjistyminen herättää pohtimaan: *'Kenen ääni kuuluu? Ne jotka huutaa kovi-ten? Mikä on oikeasti se suuren kansan mielipide?'* Yksi osallistuja toteaa, että *'en ole julkisuudessa nähnyt maahanmuuttajien käyvän maahanmuuttokeskustelua, se olisi hyvä'*. Toinenkin toivoisi, että *'kuulisi enemmän maahanmuuttaneita itseään'* ja että keskustelussa *'käsiteltäisiin moninaisten maahanmuuttajien kokemuksia'*. Keskustelussa *'olisi erityisen tärkeä saada naisten ääni kuulumaan. On hauraita keskustelijoita, jotka olisi hyvä saada mukaan'*. Maahanmuuttokeskustelulta toivottaisiin, että se *'olisi moniäänistä ja ihmisarvoa kunnioittavaa. Sellainen pohja, ettei pelättäisi vaikeita keskusteluja. Että kaikilla olisi keinoja tarttua ja lähteä niitä käymään'*.

Osa keskustelijoista kokee, että keskustelu maahanmuuttoon liittyvistä asioista jumittuu aina juupas-eipäs asetelmaan: *'se on mun mielestä ainoa keskustelu mikä on olemassa tästä aiheesta (...), että saako tulla vai eikö saa tulla'*. Sen sijaan *'enemmän pitäisi keskustella siitä, että miten otamme vastaan ihmisiä jotka ovat jo täällä, eikä vaan että ote- taanko'*. Keskustelusta puuttuu moniäänisyys, kun *'suhtautuminen on että joko halataan tai nähdään uhkia, välimuotoa tai keskustelua ei ole'*.

Myös maahanmuuton riskeistä ja ongelmista tarvitaan osallistujien mielestä puhetta: *'saa sanoa ääneen, että on ongelma'*. Suomalaisyntyiset keskustelijat toivovat, että ongelmista *'pitää pystyä puhumaan ilman leimaa rasistiseksi'*. Samaan aikaan *'monimutkaiselle asialle ei kuitenkaan saa antaa yksinkertaista vastausta'*. Jengiytymisen ja turvattomuuden kaltaisista ongelmista puhuminen saattaa nimittäin *'antaa populistiselle vettä myllyyn, ja siinä ei auta faktojen perustelut'*. Myös *'vihapuhe pitää erottaa kriittisestä keskustelusta, sillä se on eri asia'*.

Joissakin keskusteluissa Suomessa syntyneet osallistajat kuvaavat, kuinka oma käsitys maahanmuutosta on muuttunut vuosien varrella: *'en ole niin idealisti kuin 20 vuotta sitten'*. Voi käydä niin, että vuosien varrella on *'tullut problemaattisemmaksi koko kysymys'*. Joitain osallistujia huoletti se, että maailmalta on vaikea löytää myönteisiä esimerkkejä laaja-alaisen maahanmuuton onnistumista eri maissa. Yksi osallistujista kertoo, että *'viisi vuotta sitten olin että tänne vaan kaikki ja tosi hyvä, mutta tuntuu että vuosien myötä on saanut myös kriittisempää otetta, että ei tää maailma niinkään toimi'*. Keskustelua kaivataan esimerkiksi siitä, *'minkälaiset väestöryhmät, minkä kokoisina voivat elää yhdessä'*, tai miksi *'osa ei edes halua saada kiinni työstä tai kielestä tai paikasta yhteiskunnassa'* ja *'alkaa elämään hyvinvointiyhteiskunnan varassa'*.

Moni osallistuja kokee, että *'pitää olla vähän kieli keskellä suuta, kun puhuu maahanmuutosta'*. *'Vähemmistön edustajat tietävät, mitä termejä voi käyttää ja mikä voi tuntua toiseuttavalta'*, mutta muut voivat pelätä, että *'käyttää termejä, joita ei enää hyväksytä'*. Yksi osallistuja pohtii, että *'olisin tosi varovainen mennessäni keskustelemaan, tulee rasistikortteja naamalle, puhuisin väärillä sanoilla, olisin jähmeenä'*. Toisaalta todetaan, että *'ei*

pidä ottaa itseensä, jos joku korjaa, että jotain termiä ei enää pidä käyttää'. Silloin puhutaan eri asiasta, jos 'ei haluta ottaa oppia tai ymmärtää tai hyväksyä, että joku voi tuntea jollain tavalla'.

Yksi vaikeimmista keskustelunaiheista on rasismi. Yhden keskustelijan mukaan *'kaikki ovat rasisteja sisimmässään. Rasismista pitää pystyä keskustelemaan avoimesti ja rakentavasti. Se on olemassa, ei voi lakaista maton alle vaan tulee nostaa keskusteluun'.* Keskustelijat myöntävät, että *'rasismin myöntäminen ja tunnistaminen on vaikeaa ja vaatii paljon työtä, kipeä prosessi eikä helppoa ollenkaan'.* Tämä on kuitenkin välttämätöntä, jotta rasismiin, ennakkoluuloihin ja vihapuheeseen voidaan *'puuttua systemaattisesti kaikilla yhteiskunnan tasoilla'.* Tämä on dialogeissa yhtä lailla maahan muuttavien kuin Suomessa syntyneiden toive.

7.2 Dialogissa kohtaamisia ja ymmärrystä

"Ymmärrys ja ratkaisut syntyvät kohtaamisista."

Joillekin keskustelijoille kutsu dialogiin merkitsi valtionhallinnon aitoa kiinnostusta ja avoimuutta maahan muuttaneiden ihmisten kokemuksia ja heidän hyvinvointiaan kohtaan: *'dialogi oli arvokas ja hyvin tarpeellinen mahdollisuus maahan muuttaneille sanoittaa huoliaan, turhautumistaan ja piileviä ongelmia Suomessa'.* Sekä keskustelijoiden että keskustelunjärjestäjien toiveena on, että *'keskusteluista esiin nousset ääni kuuluu kauas',* ja että *'viranomaiset tarttuvat tehokkaasti Maahanmuuttodialogeissa esiin nousseisiin asioihin'.* Maahanmuuttodialogeihin osallistuminen antoi äänen monille sellaisille ihmisille ja ryhmille, jotka eivät yleensä koe tulevansa kuulluksi. Tällaisten vaikutusmahdollisuuksien lisäämisen toivotaan jatkossakin olevan osa kansalaisyhteiskunnan kehittämistä: *'Päästään rakentamaan yhteiskuntaa',* kun *'voimme kaikki olla omalta osaltamme osana parantamassa tilannetta ja tulevaisuutta'.*

'Asia on niin, että emme luota toisiimme, koska emme tunne toisiamme', kuvaa eräs keskustelija erilaisuuden synnyttämiä ennakkoluuloja. Siksi *'pitää etsiä uusia tapoja päästä pois ennakkoluuloista. Tarvitsemme lisää mahdollisuuksia kuunnella, keskustella maahanmuuttajataustaisten ihmisten kanssa'.* Monet osallistujista toivoivatkin lisää mahdollisuuksia osallistua ja kutsua lisää ihmisiä vastaaviin keskusteluihin. Kuuntelemalla ja jakamalla kokemuksia ymmärrys lisääntyy, sillä *'keskusteluun liittyy aina ajatus ja riski, että saattaa omat näkökannat muuttua'.*

'Ymmärrys ja ratkaisut syntyvät kohtaamisista', todetaan dialogeissa. Kohtaamiset erilaisen ihmisten kesken synnyttävät uteliaisuutta erilaisia elämäntarinoita kohtaan, rakentavat luottamusta toisten hyvään tahtoon, ja auttavat myös ideoimaan ratkaisuja hankaliin

tilanteisiin. Kohtaamisia tarvitaan myös eri tilanteissa olevien maahan muuttaneiden, heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten sekä maahanmuuttoasioita hoitavien viranomaisten välillä, sillä *'maahanmuutossa on kyse ihmisistä, eikä maahanmuuton kysymyksiä voi ratkaista vain paperilla.'*

8 Johtopäätökset dialogeista

”Ollaan yhtä mieltä siitä, että Suomi tarvitsee maahanmuuttoa. On vielä kuitenkin paljon tehtävää siinä, että nämä ihmiset on osa meidän yhteiskuntaa.”

Maahanmuuttodialogit avarsivat maahanmuuton kokonaiskuvaa ja lisäsivät ymmärrystä maahanmuuttoon liittyvistä kysymyksistä eri ihmisten ja ihmisryhmien sisällä ja välillä. Lähes 700 maahan muuttaneen ja Suomessa syntyneen ihmisen kokemuksia kartoittava dialogiaineisto on laajuudessaan ja syvyydessään ainutlaatuinen. Seuraavaksi esitämme tähän mittavaan kokemusaineistoon perustuvat johtopäätöksemme siitä, mikä edistää suomalaisen yhteiskunnan vastaanottavuutta ja maahan muuttaneiden kotoutumista ja osallisuutta. Johtopäätökset perustuvat dialogien sisältöön, mutta esittämässämme ratkaisuissa otamme myös askelen eteenpäin nojaten ammatilliseen kokemukseemme erilaisten julkisten palveluiden kehittämistyöstä.

1. Joustavat kotoutumispalvelut

Maahanmuutto on julkikuvaansa moninaisempaa. Maahanmuuttokeskustelussa korostuvat turvapaikanhakijat ja humanitaarinen maahanmuutto, vaikka valtaosa maahanmuutosta on työperäistä. Dialogit tekevät näkyväksi, kuinka Suomeen muutetaan monista syistä ja monissa erilaisissa elämäntilanteissa. Siksi ei voida myöskään olettaa, että yksi malli kotoutumisessa sopisi kaikille. Maahan muuttaneet haluavat itse olla mukana kehittämässä kotoutumispalveluita moninaisissa rooleissa kokemusasiantuntijoina, yhteiskehittäjinä ja ammattilaisina. Suomessa tulisikin käynnistää laaja-alainen kotoutumisprosessien uudistaminen, jonka suunnittelun ja testaamisen kaikissa vaiheissa on mukana aiemmin maahanmuuttaneita henkilöitä erilaisista taustoista.

2. Helposti saatavilla olevaa tietoa ja neuvontaa

Maahan muuttavat tarvitsevat selkeää ja helposti saatavilla olevaa tietoa lupamenettelyistä, viranomaisasioinnista, julkisista palveluista, työmarkkinoista ja työehdoista, kulttuurista, asumisesta ja arjen asioista. Mallia voitaisiin ottaa esimerkiksi alle 30-vuotiaille ohjausta tarjoavista Ohjaamoista. Tämän mallin mukaisesti voitaisiin rakentaa palvelukokonaisuus, jossa maahan muuttaneet saisivat keskitetysti ja matalalla kynnyksellä ohjausta ja neuvontaa arjen asioista viranomaisasiointiin.

3. Yhteisöihin kutsuminen

Kaikki ihmiset haluavat kuulua itselleen mielekkäisiin sosiaalisiin verkostoihin ja yhteisöihin, ja siksi maahan muuttaneiden mukaan kutsuminen yhteisöihin on tärkeää. Suomessa olisi tärkeää selvittää, mitkä yhteisöt eri paikkakunnilla voisivat luontevasti toimia erilaisten maahan muuttavien ihmisten mukaankutsujina. Yhteisöt voisivat toimia niin julkisella, yksityisellä tai kolmannella sektorilla. Tällaisille yhteisöille olisi syytä tarjota kohdennettua tukea, jotta he voisivat kehittää ja vahvistaa mahdollisuuksiaan tavoittaa ja kutsua toimintaansa mukaan maahan muuttaneita.

4. Työllistymisen kynnysten madaltaminen

Suomen kielen taito on merkittävä työllistymisen kynnys. Maahan muuttavat tarvitsevat nykyistä joustavampia, eri elämäntilanteet huomioivia malleja suomen kielen opiskeluun, huomioiden myös työelämässä olevien kielitaidon kehittämisen.

Toinen merkittävä työllistymisen kynnys on puutteellinen osaamisen ja tutkintojen tunnistaminen. Työtä nykyistä selkeämpien osaamisen tunnistamisen käytäntöjen ja joustavien, elinikäistä oppimista tukevien täydennyskoulutuspolkujen luomiseksi on jatkettava. Suomeen olisi luotava uusia työvoimapolitiittisia käytäntöjä, joilla työnantajat voisivat tarjota erilaisia työelämään tutustumisen, kielenoppimisen ja työharjoittelun jaksoja maahan muuttaneille. Samaan yhteyteen voitaisiin kehittää malleja, joilla maahan muuttaneet voisivat saada omat tutkintonsa ja aiemman työkokemuksensa muunnettua suomalaisessa työelämässä toimivaan muotoon.

5. Monikulttuurisuuden rikkaus viestimisen ytimeen

Yhteiskuntaa, työelämää ja Suomen taloutta koskevissa keskusteluissa maahan muuttavista puhutaan resursseina ja ikääntyvän maan työvoimapulan paikkaajina. Tämän välineellistää ihmisiä. Tarvitsemme enemmän puhetta maahan muuttavien mahdollisuuksista rakentaa tänne koti, hyvä elämä ja tulevaisuus itselleen ja perheilleen. Osa tätä on monikielisyys ja moninainen kulttuuritoiminta, jossa eri taustoista tulevat ihmiset voivat kokea tulevansa kuulluiksi, nähdyiksi ja tekijöiksi. Maahan muuttaneilla pitää myös olla paremmat edellytykset kokea iloa ja ylpeyttä omasta etnisestä taustastaan, synnyinmaastaan ja kulttuuristaan. Yksi keino tämän edistämiseksi olisi lisätä Suomessa panostusta Yhdistyneiden kansakuntien nimeämään Kansainväliseen siirtolaisten päivään (18.12.) ja kehittää tästä päivästä laajasti näkyvä tilaisuus juhlistaa Suomeen muuttaneiden rikastuttavaa merkitystä yhteiskunnallemme.

6. Rakentavan ja moninaisen maahanmuuttokeskustelun jatkaminen

Maahanmuuttokeskusteluun osallistuminen pelottaa monia. Dialogien osallistujat toivovat, että tulevaisuuden maahanmuuttokeskusteluissa kuuluvat mahdollisimmat monet erilaiset äänet ja kokemukset, ja keskustelemaan pääsevät yhdessä niin maahan muuttaneet kuin Suomessa syntyneetkin, kokemusasiantuntijoista viranomaisiin. Ymmärrystä luovaa dialogia on jatkettava, sillä parempi ymmärrys eri tilanteissa maahan muuttaneiden ja toisaalta Suomessa syntyneiden ihmisten kokemuksista on välttämätön edellytys toimivan lainsäädännön, palveluiden, yhteisöjen ja arjen rakentamiselle. Maahanmuuttodialogeja olisi mielekästä jatkaa uusilla kansallisen tason temaattisilla dialogeilla, joissa voitaisiin avoimesti ja rohkeasti käsitellä rinnakkain maahanmuuttoon liittyviä hyötyjä kuin myös sen synnyttämiä haasteita ja ongelmia. Esimerkiksi rasimista tulisi keskustella lisää, sillä nyt järjestettyjen dialogien valossa vaikuttaa, että rasismien ilmenemistä yhteiskunnan eri alueilla ei tunnusteta riittävästi eikä meillä vielä ole riittäviä keinoja siihen puuttumiseksi.

KIRJOITTAJAT

Julkaisun kirjoittajat KTT **Elina Henttonen** (Valtaamo Oy) ja TT, FM **Kai Alhanen** (Aretai Oy/DialogiAkademia) ovat kokeneita tutkijoita ja dialogin ammattilaisia, joilla on monipuolinen kokemus laadullisesta analyysistä sekä dialogien fasilitoinnista, dialogisen kokemukstiedon hyödyntämisestä, dialogiosaamisen kouluttamisesta ja dialogimenetelmien kehittämisestä Suomessa ja kansainvälisesti.

Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Sisäministeriö PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Inrikesministeriet PB 26, 00023 Statsrådet

www.intermin.fi